

# VÄSTGÖTA BYGDEN



Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

## Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,  
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar (fr. 2021) 160 kr

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)  
rabatteras priset till 140:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,  
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: [kansli@vhbf.se](mailto:kansli@vhbf.se)

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands  
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

# VÄSTGÖTA BYGDEN



**OBS! Kopiering av sid 1-32 till andra hemsidor förbjuden.**

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund  
Nr 4 Årgång 76 2021



## Fornbyn i Skara fyller 100 år 2021

Den 13 juni jubilerade Fornbyn i Skara, då det var 100 år sedan den togs i bruk. Biskop Åke Bonnier och hustrun Kristina (skymd, se insidorna) anlände per hästekipage. Ulrika Byhage från Vinköl är kusk och ägare till ekipaget, medhjälparen heter Felicia Johansson. Invigningstalare var museichef Luitgard Löw. Föreläsare var biskop Åke Bonnier och Anna Maria Claesson från Västergötlands Fornminnesförening. Byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson hälsade välkommen och höll i trådarna. På bilden till vänster ses Anna Maria Claesson, Åke Bonnier, Robin Gullbrandsson samt Kristin Svensson, Fornfela. Se för övrigt fler bilder från firandet på sidorna 6–9. Foto: © Monika Moberg Kilefors.





**HKH Kronprinsessan Victoria**  
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i  
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

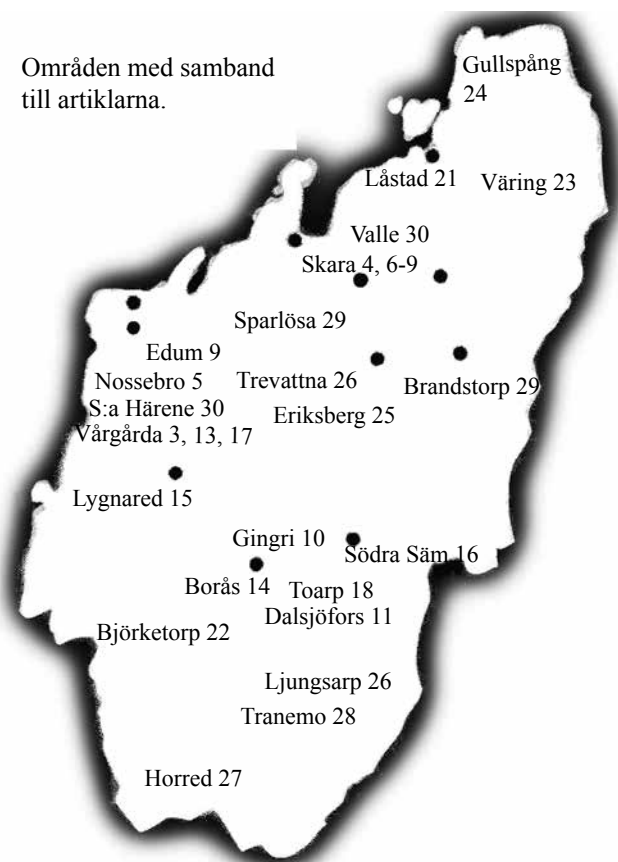
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

# VÄSTGÖTA- BYGDEN



Tidskrift för hembygdsarbete,  
natur- och kulturminnesvård.  
Medlemstidskrift för  
Västergötlands Hembygdsförbund  
Årgång 76  
Utkommer med 6 nummer per år  
Avgift 2021 160:-

Områden med samband  
till artiklarna.



## Innehåll

Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden .....	3
Hantverksmässa i Skara den 11 september .....	4
Rallyförare i Nossebro den 12 september .....	5
Med hundra år på taknocken, Fornbyn 100 år .....	6
Flickan som gjorde en mjölkhare .....	9
Industriell exploatering i Gingri .....	10
Dalsjöfors i gamla tider .....	11
När kristendomen kom till Västergötland .....	13
Studie över nödåret 1868 .....	14
Koleran 1834 i Lygnared .....	15
Upplev Västergötlands kulturarv .....	16
Tankar frå bôgda, Frå mjölkepall te robot .....	17
Sommarkafé i Toarp .....	18
Mysteriet med en svensk postiljon i Amerika .....	19
Badsommar, sol och gödsel .....	21
Berättelser från Björketorp .....	22
Årsmöte vid Solvistet i Locketorp, Väring .....	23
Göta Holme, en militär övningsplats .....	24
Referat från Trevattna och Ljungsarp .....	26
Museirenovering i Horred .....	27
Årsmöte i Tranemo .....	28
Julius sten i Sparlösa, Små barn på auktion .....	29
Året 1983 slog Körsbärsbloman ut .....	30

### Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Norra Bergvägen 16 B,  
541 32 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2021.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,  
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

## Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Dessutom har vi några fler som är knutna till redaktionen. Se sidan 31.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9-15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 28 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

# Hembygdshälsningar från Lena

## Hej på er!

Hoppas ni alla har haft en härlig sommar med innehåll av vad som skänker glädje och ro i livet. Själv har jag mest jobbat, vilket jag, i och för sig, tycker är roligt. Några lediga dagar har det förstås också blivit. För mig är bland annat att få vara hemma och greja avkoppling. När jag får skrapa på något fönster, kitta och linolja det, för att sedan montera tillbaka fräscht och fint, då känns det som sommar och förnöjsamheten infinner sig. I år har min gamla gjutjärnssoffa fått sig en upprustning och doften av roslagsmahogny gör sig också väl en fin sommardag. Så klart har även rödfärgspenseln fått bekänna färg – och jag, klättrandes på ladugårdsgaveln.

## Årsstämman

Årets stämma närmar sig (den 25 september) och som ni vet vid det här laget så blir den digital. Vi hoppas vi blir många som har möjlighet att delta. Stadgekommittén och styrelsen har under året jobbat fram ett förslag till uppdaterade stadgar. Det är viktigt att stadgarna följer med tiden och dess föränderlighet och blir ett levande dokument. Förslaget kommer vara med till stämman för diskussion. Vi har haft en arbetsdag, där ett förslag till ny verksamhetsplan för de kommande tre åren, knådots och diskuterats. Denna kommer även den



**Dahliatid.** Vacker sensommarblomma.  
Foto: © Ingrid Zackrisson



Lena Gustafsson,  
ordförande i  
Västergötlands  
Hembygdsförbund

med på stämman. Stora delar av verksamhetsplanen härrör till de tankar och idéer som ni medlemmar så klokt förmedlat till oss vid de rundringningar och andra kontakter vi haft under året. Så läs, begrunda och kom med tankar och synpunkter.

Den 26 augusti delas diplom, utmärkelser och andra uppvaktningar ut vid en mindre ceremoni i Fornbyn i Skara. En kortare film från denna begivenhet kommer att visas i anslutning till stämman.

Som sagt, anmäl er till den digitala stämman, så ses vi då!

## Ser fram emot höstens aktiviteter

Nu ser jag fram emot en höst med lite fler aktiviteter och kulturinslag. Det skall bli roligt att kunna kicka igång hembygdsföreningens verksamhet så sakteliga.

Jag ser också fram emot att få vända blad i denna tidning och läsa om allt fantastiskt som sker i Västergötland. Tack för det ni delar med er av! Och tack till redaktionskommittén med Monika Moberg i spetsen för allt jobb ni lägger ner för att vi skall få trevlig läsning.

Har du tankar, tips eller idéer, så tveka inte att höra av dig.

Väl mött!

*Lena Gustafsson*

# Hantverksmässa i Fornbyn Skara

**Planera in lördagen den 11 september kl 10–16 !**



Den första hantverksmässan i Fornbyn arrangerades 2018. 2020 gjordes ett uppehåll på grund av rådande pandemi. I år satsar Skara Gille i Fornbyn i samarbete med museet och Västergötlands Hembygdsförbund. Foto: Privat.

Den 11 september är det dags igen för Skara Gillers hantverksmässa i samarbete med Västergötlands museum och Västergötlands Hembygdsförbund. I Fornbyn kommer att finnas en rad utställare, serveringar och guidningar, kombinerat med föreläsningar i museet.

Om du önskar mer information, kontakta Skara Gillers ålderman, Tommy Kroon, 0705-91 24 55.  
E-post: [tommy.kroon@kunskapstradet.se](mailto:tommy.kroon@kunskapstradet.se)

## Så började det ...

Så här berättar **Gunnar Karlsson** i Skara Gille hur idén om en hantverksmässa i Fornbyn kom till.

– Skara Gille skulle fylla 70 år med målet att det skulle vara minst 70 evenemang det året. Mitt förslag

var att starta Skara Gillers Hembygdsmässa, vilket fick ett positivt bemötande.

– Jag tog med Gillers ålderman Tommy Kroon till Fornbyn, där vi blev guidade av Göran Eriksson. Tommy blev mycket imponerad av möjligheterna till att genomföra en Hembygdsmässa i Fornbyn, fortsätter Gunnar.

– Vi tog upp diskussionen med Västergötlands museum om deras delaktighet i mässan med bl a guidade visningar av Fornbyns stugor. Vi fick även ett mycket bra samarbete med museipedagog Ulrika Eriksson. Vi samarbetade även med Västergötlands Hembygdsförbund och med stöd av Studieförbundet Vuxenskolan.

2019 fortsatte mässan med temat ull i samarbete med bl a Ulrika Eriksson på museet.

2020 ställdes mässan in pga pandemin, men i år 2021 kommer den igen.

*Sammanfattning av  
Monika Moberg Kilefors*



Hantverksmässan 2018 i Fornbyn.  
Foto: Privat.

## Uppsnappat

### Barnens Dag i Fredsberg

I MT läser vi att som ersättning för den uteblivna Landsbygdens Dag arrangerades en dag för barnen vid hembygdsgården i Fredsberg med lekar och aktiviteter av allehanda slag. Vad sägs om tillverkning av luffarschack av trätrissor, färgglada armband av garnrester och mycket annat.

Mycket görs av billigt material, som är lätt att ta fram. Återvinning ligger i tiden. Tioåriga Ingrid är chef över kapphästhoppningen. Hon har tillverkat fyra av hästarna, planerat hinderbanan och målat hinder,

*Monika Moberg Kilefors*

## Uppsnappat

### Balterydsgården i Kyrkefalla

I SLA läser vi att hembygdsföreningen i Kyrkefalla (Tibro) efter ett långt uppehåll öppnat hembygdsgården. En julidag inbjöd man till familjedag. Tibro Motorhistoriska visade allt från gamla motorer av olika storlekar och årsmodeller till lantbruksredskap.

Balterydsgården är från 1500-talet eller kanske från tider ännu längre tillbaka. I bostadshuset från 1800-talet finns kläder, möbler, redskap och mycket annat.

Motorhistoriska håller till i det som tidigare har varit ett stall.

*Monika Moberg Kilefors*



# Rallyförare i fokus den 12 september på Nossebro Kulturarvsdag

**På den nationella Kulturarvsdagen söndagen den 12 september satsar Nossebro Hembygdsförening på en omfattande utställning om, och med, den internationellt kände rallyföraren Kenneth Bäcklund, bosatt i Nossebro.**

Kenneth är sexfaldig svensk rallymästare, har ett EM-silver i rally och totalt inte mindre än 44 förstaplace-ringar i olika SM-tävlingar. Under sina år som fabriksförare för Mitsubishi blev han fem gånger det japanska bilmärkets framgångsrikaste förare.

Efter rallykarriären började Kenneth köra i en lanseringsshow för Saab.

Här handlade det om att visa den svenska, framhjulsdrivna standardbilens prestanda och driftssäkerhet. Bilshowen med bland annat spektakulär tvåhjulskörning blev oerhört populär och resorna förde Kenneth till en lång rad länder över hela världen.

När Saab drog ner på tävlingsverksamheten följde ett kontrakt på motsvarande shower för ett kinesiskt bilmärke. Sedan dess har det blivit över 50 resor till Kina för Kenneth.

År 2009 började han köra Historiskt rally, däribland det legendariska Midnattssolrallyt. Även här har Kenneth noterat framskjutna placeringar.

58 år ung är han fortfarande ofta på plats i Kina där han arbetar med chassiutveckling för den kinesiska biltillverkaren Caeri.

Inom kort lanseras för övrigt en av Caeris bilmodeller i Sverige. En bil som Kenneth från Nossebro bidragit till att utveckla.

## **Kulturarvsdagen**

Hembygdsföreningen i Nossebro väljer alltså att bjuda allmänheten på en något annorlunda upplevelse på Kulturarvsdagen.

Temat är ju "Kulturarv för alla" och hembygdsföreningens sekreterare Ingegerd Johansson menar att rally absolut faller inom den rubriken:

– Javisst. Begreppet har ju vidgats med tiden. När idén kom upp och Kenneth visade sig intresserad – ja entusiastisk – så tvekade vi inte, säger Ingegerd, initiativtagare till temat.

– Det här blir en mycket intressant tillställning kring en person som faktiskt utvecklats till en internationell ambassadör för inte bara Nossebro utan hela Essunga kommun.



Rallyföraren Kenneth Bäcklund.  
Foto: @ Börje Andersson.

– Dessutom kan expon attrahera en bredare och kanske yngre publik än våra ordinarie Kulturarvsdagar.

– För hembygdsföreningen är det bingo att i en så här utförlig och omfattande expo som aldrig ordnats tidigare kunna presentera Kenneth Bäcklund, säger Ingegerd Johansson.

Utställningen utgörs av en mängd foton från Kenneths karriär tillsammans med en magnifik samling prisbucklor. Även filmer och olika rallyattribut ingår i expon.

Utställningen ordnas i Stationshuset och filmerna visas i närbelägna Godsmagasinet. Servering blir det utomhus i tält. Självfallet finns också Kenneth Bäcklund fysiskt på plats.

*Börje Andersson  
Nossebro Hembygdsförening*

## **Hembygdskraftens årsstämma lördagen den 25 september**

Enligt ett styrelsebeslut den 18 maj genomförs stämman även i år digitalt.

# Med hundra år på taknocken

## – Fornbyn i Skara jubilerar

**Stora förändringar var på gång 1921 och man var rädd att det gamla skulle försvinna och man började samla in en rad byggnader. I Fornbyn ingår idag ett trettiotal byggnader som har flyttats hit från olika platser i Västergötland – ett Västergötlands Skansen. Den 13 juni 2021 firades hundraårsjubileum.**

Ett närmare 60-tal åhörare hade samlats i närheten av Ekeskogs forna lanthandel vid Fornbyns 100-årsjubileum. Byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson hälsade välkommen och presenterade dagens föreläsare – samma som för hundra år sedan men med andra namn.

Chefen för Västergötlands museum, Luitgard Löw, höll invigningstalet och utlyste ett fyrfaldigt leve för jubilarer. Där människor promenerar, barn leker och hundar rastas och kanske har man med sig en utflyktskorg blir Fornbyn lätt en kuliss till forntiden. Men det finns så mycket mer, i varje byggnad finns en historia.



**Conferencier.** Byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson höll i trådarna.

– Man skrider över historiens trösklar och kliver in i fornhistorien, sa Luitgard Löw bland annat.

### Härjevads kyrka – en central punkt

Naturligtvis firades jubileet framför Härjevads kyrka, en central plats i Fornbyn.

Biskop Åke Bonnier och hans hustru Kristina anlände via ett ståtligt hästecipage, såsom dåvarande biskop Hjalmar Danell kanske kom åkande anno 1921 för att dels predika i Härjevads kyrka, dels för att inviga Fornbyn.

För hundra år sedan, nämnde Åke Bonnier, tillhörde alla Svenska kyrkan vare sig man ville eller inte. Det gick inte att gå ur Svenska kyrkan hur som helst med mindre än att man gick in i ett annat trossamfund. Idag är det andra tider.

– Men i detta ögonblick när man går genom detta fina friluftsmuseum flyttas man lätt tillbaka genom historisk kunskap och QR-koder till tider innan byggnaderna flyttades hit, sa biskop Åke Bonnier bland annat.

### QR-koder

Den 13 juni invigdes även Fornbyäventyret. Med hjälp av QR-koder och länkade hemsidor kan besökaren uppleva ett interaktivt äventyr som utspelas i Västergötlands förindustriella bondesamhälle (ca 1790–1830). Med hjälp av tekniken ges karaktärer från denna tidsperiod och geografiska område liv i mobilen. Besökaren inbjuds att ta del av det västgötska kulturarvet genom en spännande berättelse om övernaturliga väsen, slitsamma livsvillkor och en tid i förändring.

Niclas Loodus-Dristig, digital utvecklare på Västergötlands museum, berättade om detta som drivs och underhålls av Niclas tillsammans med Brita Planck på museet i Skara.

Projektet är ett samarbete mellan Västergötlands museum och Högskolan i Skövde. Lars Vipsjö, projektledare för Kulturarv och Spelteknologi i Skaraborg – KASTiS, har varit högskolans projektkonsult.

Illustration och animation har skapats av Christina Jonsson i Hjo. Såväl Lars Vipsjö som Christina Jonsson blev uppmärksammade vid jubileet i Fornbyn.

### Västergötlands Fornminnesförening

Anna Maria Claesson från Västergötlands Fornminnesförening, som bildades 1863, talade om fornforskning. Föreningen bildades på initiativ av prästen Claes



J Ljungström. Han menade bland annat att ”fornforskningen undanvälter stenen från den gamla världens gravdörr och bjuder de döda att bli levande gestalter som kommer fram och förtäljer folkens öde.”

### Folkmusik, berättelser och en kiosk

Folkmusiker Kristin Svensson, Fornfela, Mariestad, bjöd på många västgötska och andra dialektala visor.

Vid Höjentorpsstugan berättade Per Gustavsson som Mickel i Långhult gamla västgötasagor, först för de allra minsta och senare för ungdom och vuxna. Det var berättelser om de gamla bergen, jättar och sagor som Snorte-Hans. På sidan 9 finns en annan saga att läsa, berättad av Per Gustavsson.

Avslutningsvis talade Robin Gullbrandsson om att Stenebykiosken i Lidköping kommer att flyttas till Fornbyn.

*Text och foto: Monika Moberg Kilefors*



**Fornbyäventyret.** Christina Jonsson, Lars Vipsjö och Niclas Moodus-Dristig håller i och klipper bandet samt förklarar äventyret med QR-koder invigt.



**Fornbyn 100 år.** Chefen för Västergötlands museum, Luitgard Löw, inledningstalade och utbringade ett fyrfaldigt leve för jubilarerna.



**Kungslénastugan.** Det finns ett 30-tal byggnader samlade i friluftsparken Fornbyn i Skara. Ryggåsstugan ovan är från 1700-talet och kommer från Kungslena kyrkby utanför Tidaholm. Huset flyttades redan 1914 till Stadsträdgården i Skara, och 1951 till sin nuvarande plats. Stugan är knuttimrad med tak av torv och vass. Planen är en enkelstuga med en storstuga och en förstuga. Till eldstaden i bostadsrummet hör en bakugn.



**Rackeby.** Den stora knuttimrade hushållsboden kommer liksom stugan från Storegårdens by i Rackeby socken. Till Fornbyn kom den 1923. Den härstammar från 1700-talet och består av fyra bodar med separata ingångar och har använts till förvaring av gårdens matförråd.





**Blomsterhyllade.** Några av de medverkande – Anna Maria Claesson, Fornminnesföreningen, biskop Åke Bonnier, byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson och folkmusiker Kristin Svensson, Fornfela.



**Folkmusiker Kristin Svensson, Fornfela.** Hon bjöd på flera uppskattade sång- och musikstunder.



**QR-koder.** Niclas Loodus-Dristig, digital utvecklare på Västergötlands museum.



**Skara Gille.** Styrelsen i Skara Gille hjälpte till vid serveringen. Västergötlands museum bjöd på kaffe/the och en smaskig rulltårta. Tommy Kroon och Gunnar Karlsson ses på bilden.



Paret Kristina och Åke Bonnier.



# Flickan som gjorde en mjölkhare

Vid Höjentorpsstugan berättade Per Gustavsson som Mickel i Långhult gamla västgötasagor först för de allra minsta och senare för ungdom och vuxna. Det var berättelser om de gamla bergen, jättar och sagor som t ex Snorte-Hans. I boken Skära och skäppa, Sagor om ting, sammanställda och berättade av Per Gustavsson och illustrerade av Boel Werner, finns bl a följande saga från Edum i Västergötland.

Förr i tiden fanns det käringar som kunde tillverka en sorts harar som kallades mjölkharar. De skickade iväg haren borti betesmarker och in i ladugårdar. Där sög haren på kornas ljuver och blev tjock och stinn. För käringen var det bara att sätta ut en skål utanför huset. När haren kom hem spydde den ut all mjölken i fatet.

En gång kom en vandrerska till en gård i Edum (troligtvis i Larv i Vara kommun), Västergötland. Hon bad att få stanna där över natten. Det var en ung kvinna, men hon kunde både det ena och det andra. Flickan och husbonden satt vid elden och pratade om lite av varje. Så kom de in på mjölkharar,

– Sådana harar finns inte, sa husbonden.

Det är bara tomt prat och gammalt skrock.

– Jaså, finns det inte? sa flickan då.

– Var skulle de i så fall komma ifrån, frågade husbonden.

– Vänta lite, sa vandrerskan. Låna mig ett såll.

Och så vill jag ha ett par halvbrända lysestickor, ett par ljusstumpar och några solv.

Hon fick vad hon begärde och lade alla föremål i sållet. Sedan ställde hon sig att sålla och mumlade något som inte husbonden hörde. Efter en stund visade hon fram sållet för husbonden. I sållet låg en hare.

– Det var besynnerligt, sa husbonden häpet.

– Ska jag blåsa liv i honom också, frågade flickan.

– Å, du ska så fan heller! utbrast mannen och sparkade till sållet.

Sållet föll i golvet och gick sönder. Men någon hare fanns inte längre. På golvet låg bara de brända stickorna och solven.

*Per Gustavsson  
Bjärnum*

## Förklaringar

I boken ges förklaringar till de olika föremål som beskrivs i sagan. Föremålen är illustrerade av Boel Werner. Längre förklaringar ges i boken. Här följer en kortfattad sammanfattning.



**Berättaren Per Gustavsson**, som i boken Skära och Skäppa, utgiven på Alfabeta förlag, sammanställt gamla folksagor.

Lysestickor var kådrika stickor från en tall. Stickorna sattes fast i en hållare av järn som satt fast på en träställning med fot. Denna ljusställning kallades för lysekäring. När stickorna tändes kunde man se att arbeta i skenet från dem.

Solven användes i vävstolen. Solven var tråd som knutits samman på ett speciellt sätt så att det bildats tre öglor. Genom den översta öglan trädde en så kallad skaftkäpp. Genom den understa en annan skaftkäpp. Genom den mellersta öglan trädde varpen.

Ett såll hade träkant och flätad botten och användes bland annat vid rensning av säd och vid bakning och matlagning.

Ljusställning av trä, så kallad lysekäring. Reglerbar höjd. Kryssfot i trä där ena kryssfoten fått en trälist för upprätning. Toppen har en hållanordning i järn för att hålla lysestickan/lysestickorna. Vänersborgs museum.





# Industriell exploatering i Gingri

## Oroande

I Borås Tidning, läste jag Ola Högberg, Fristads Naturskyddsförening och Hembygdsförenings debattartikel. Detta med anledning av den tänkta bergtäkten i området kring Mölarp/Gingri, Fristadbygden.

Ola Högberg skriver: ”Mölarp har sedan 1600-talet ägts av Fristads Prästgård, och är nu berett att tillåta en bergtäkt, som för all framtid omöjliggör utvecklingen av området till ett Natura 2000-område”.

Historieforum Västra Götaland reagerade efter att ha läst Högbergs debattartikel. Naturligtvis håller vi med Fristads Naturskyddsförening och Hembygdsförening till fullo och delar deras oro om det stämmer med Skara Stifts tilltänkta planer.

Det är viktigt för Historieforum Västra Götaland att, dels markera mot planerna för bergtäkt, dels stödja Fristads Naturskyddsförening och Hembygdsförening. Historieforum vill i denna replik på artikeln komplettera med viktig information av den rika kulturarvsmiljön i Gingri med omnejd.

## Gingri socken rik på fornlämningar

Gingri med omnejd kan vara en av de mer fornlämningsrika i Borås kommun. Därav är Gingri sannolikt den mest olämpliga bygden att angöra en industriell exploatering på. Jag tolkar att planen är en ”skrivbordsprodukt”, där Gingri som värdefull viktig biologisk och kulturarvsmiljö, kanske inte ännu är känd hos myndigheterna.

Gingri socken ingår i Ås Härad. Åsen är en rullstensås, därav namnet. Gingri nämns första gången i skrift år 1282. Gingri kyrkoplats heter Stommen. Namnet är typiskt för Västergötland då de första kristna kyrkorna byggs då vid slutet av vikingatiden. Gingri kyrka är byggd på/vid ett förkristet gravfält från yngre järnålder. På åsen har förfäderna vandrat och bott i tusentals år. Av den orsaken att rullstensåsarna hade goda förutsätt-



Gingri kyrkoruin.  
Foto: Morgan Nilsson.

Gravröse, bronsålder,  
1800-500 f.kr. Gingri.  
Foto: Morgan Nilsson.



ningar för vandring, odling och bosättningar. Vattenlederna har också en betydelse till att förfäderna bosatte sig, i det här fallet vid Viskans dalgång.

Mölarp, Gingri och områdena omkring socknen är mycket fornlämningsrika. Enbart i byn Gingri återfinns 15 registrerade fornlämningar. Det är bl a fossil åkermark, forntida färdvägar, forntida boplatser, gravfält och stensättningar från järnålder, historiska husgrunder, fyndplatser, gravrösen samt hållristningar från bronsålder. Fornlämningar är skyddade enligt kulturmiljölagen.

## Skara stift

Nedan skriver Skara Stift stolt på sin hemsida, angående bl a sina ägda kulturmiljöer:

”Kyrkans marker i Skara stift bjuder på vackra naturupplevelser, intressanta kulturmiljöer, olika typer av vandringsleder, stiftsreservat med nyckelbiotoper och mycket mera. Här kan du enkelt hitta nya utflyktsmål och läsa mer om några utvalda smultronställen. Vi arbetar ständigt med att förbättra och utveckla naturupplevelserna i Skara stift. Just nu arbetar vi med att ta fram en plan för upprustning och utveckling av våra stiftsreservat som har funnits i 20 års tid”.

Källa: <https://www.svenskakyrkan.se/skarastift/natur>.

Är ovan nämnda överensstämmande med det aktuella ärendet om bergtäkt i Gingri/Mölarp hos Skara Stift?

Om mot förmodan den tilltänkta planen blir verklig, kommer Historieforum överväga en anmälan till Länsstyrelsen. Motivering: Att det är mycket olämpligt att förlägga industriell verksamhet i en sådan rik bygd med biotopiska skyddade arter, naturreservat och kulturarvsmiljö.

*Morgan Nilsson, Sexdrega  
Ordförande, Historieforum Västra Götaland*

Historieforum Västra Götaland är en västsvensk historieförening, som arbetar med kulturarvet. I stadgarna står bland annat att Historieforum skall vårda, värna och skydda kulturarvet, samt inspirera till ökad historisk forskning i Västsverige. Vi anordnar bland annat föreläsningar, symposium, exkursioner och resor.

# Dalsjöfors i gamla tider

## Inget räknefel – Inget Dalsjöfors

I slutet av 1700-talet fanns det fyra skvaltkvarnar i den övre delen av bäcken mellan Dalsjön och Fabriken i Dalsjöfors. De tillhörde gårdar i Skenstad och Kråkhult Uppegård. Längre ner i bäcken låg dessutom den kvarn som ägdes av gårdarna Tummarp och Kjerstingsgårde.

Nämndemannen och häradsdomaren Johannes Johansson var ägare till halva Kråkhult Uppegård. I mitten av 1800-talet köpte han upp dessa kvarnar för att sedan bygga en större hjuldriven och effektivare kvarn i bäcken, där denna korsar Sjödalsvägen. Dessutom anlades ett sågverk i korsningen Snödroppsvägen – Sjödalsvägen, där allt det virke fanns som behövdes när kvarnhus, magasin, ladugård samt mjölnarstuga byggdes.

Tyvärr avled Johannes i januari 1864, 47 år gammal, efterlämnande hustru och fyra barn. ”Vattensot/vattensvullnad” var dödsorsaken. Under de följande 18 åren drevs anläggningen av olika triumvirat av gårdafarhandlare från orten. År 1882 köpte handlaren Johan Bolander rörelsen och drev denna till 1896.

Vid denna tid fanns inte Dalsjöfors samhälle. Namnet uppkom 1897, då fabriken började byggas. I närområdet bodde endast fem familjer. Det var familjen Bolander i affärshuset och mjölnaren i mjölnarstugan samt två backstugor vid f d Sandells bageri. I närheten bodde kyrkans vaktmästare med sin familj .

### Tre gårdar

Bortom fabriken längs Boråsvägen låg dock de tre gårdarna Gårda, Kjerstingsgårde och Tummarp, på vilkas marker den delen av Dalsjöfors är uppbyggt. Längre fram i tiden har mark från såväl Skenstadsgårdar som Kråkhult Uppegård tagits i anspråk för byggen. I Toarps kyrkböcker i gammal tid finns inte Dalsjöfors omnämnt. Ovan nämnda tre gårdar finns däremot upptagna var för sig tillsammans med de torp och backstugor som låg på deras marker. Första gången Dalsjöfors samhälle finns med i Kyrkböckerna är år 1906.

År 1896 sålde Bolander anläggningen till Herman Jansson och Henning Wenander. Följande år bildades Dalsjöfors Väfveri AB. Förutom initiativtagarna ingick i styrelsen deras bröder Martin Wenander och Paul Jansson samt Alfred Pettersson. Bröderna Wenander var bondsöner från Björketorp, som hade skaffat sig en



Dalsjöfors Företagspark. Foto: Privat.

ordentlig utbildning och praktik inom textilbranschen. Bröderna Jansson däremot kom från ett välbärgat bonde- och knallehem i Häljared Nedergården i Dalsjöfors.

Redan följande år stod anläggningen färdig. Samtidigt installerades den turbin, som med hjälp av vatten från Dalsjön skulle driva vävstolarna och övriga maskiner. Det skulle snart visa sig att vattenmängden i bäcken inte alls räckte till för att driva anläggningen.

### Ett decimaltecken fel

En inhyrd konsult/ingenjör hade råkat sätta ett decimaltecken fel med påföljd att endast 1/10-del av den beräknade vattenkraften kunde utvinnas. En ångmaskin, eldad med kol, fick anskaffas, År 1907 var det dags för elkraft för drift av fabriken.

Att vattenkraften var otillräcklig var en stor missräkning, men att bygga nytt på en annan plats var inte ekonomiskt genomförbart. Alltför mycket kapital hade redan investerats. Dalsjöfors visade sig dessutom ha andra fördelar: Rent och särdeles lämpligt industrivatten fanns i Dalsjön liksom en utmärkt och billig tomtmark för anställdas byggande av egnahem. Detta sedan bolaget köpt in gårdarna Gårda och Tummarp. Dessutom



fanns i omgivningen ”en rättskaffens och arbetsam befolkning” enligt direktör Martin Wenanders minnesanteckningar. Till detta kom att många toarpsbor hade vana vid såväl handvävning som hemsömnad.

Transportfrågan var till en början ett bekymmer, eftersom det var 15 km på dåliga vägar in till järnvägsstationen i Borås. Redan 1902 tillkom dock stationen i Målsryd, varvid resvägen halverades. Tack vare Fabriken existens och inflytesrika personers arbete fick till slut även Dalsjöfors en järnvägsstation 1917. Järnvägen blev dock nerlagd redan 1985.

Efter omkring 100 års verksamhet upphörde produktionen vid Dalsjöfors – Almedahls fabriker. Istället har det stora fabriksområdet nu omvandlats till en mycket fin företagspark.

Henning Wenanders torg i Dalsjöfors är uppkallat efter en av fabriken grundare. På torget finns en skulptur i stål som föreställer ”räven och rönnbären”. Motivet är hämtat från ett berömt textilmönster, som linneväveriet använde sig av i sin produktion.

*Sven-Erik Håkansson  
Dalsjöfors  
svenerik10@outlook.com*

PS. I Toarps Hembygdsförening har vi en torpcirkel, som inventerar och dokumenterar de torp som har funnits i socknen. Ovanstående är ett led i detta arbete. DS.



**Aina Lindborg.** Västgötabygdens redaktör 1993–2006. Foto: © Per-Eric Stjärna.

## Vi minns Aina Lindborg

Förre redaktören för Västgötabygden Aina Lindborg (1929–2021), Källebacken, Bjurbäck, Mullsjö, avled fredagen den 18 juni i år.

Efter tretton år som redaktör för Västgötabygden lämnar Aina Lindborg sitt uppdrag, läser vi i Västgötabygden nr 3 2006. Aina var gift med förre ordföranden i Västergötlands Hembygdsförbund, Bengt Lindborg, som avgick samtidigt som Aina efter nio år som ordförande.

Ainas uppdrag togs över av en redaktionsgrupp – Hans Menzing, Leif Brunnegård och Roland Antehag. I artikeln 2006 talar Aina om att det blivit drygt femtio

nummer späckade med intressanta artiklar och notiser. En utvecklande och spännande epok är över.

– Alla tycker om att höra att de gjort något bra. Ord av uppskattning har kommit både muntligt, via brev och e-post, även från högre ort. Att få riksförbundets plakett, delvis beroende på insatserna som redaktör värmdes gott! Kontakterna med hembygdsfolket har varit mycket stimulerande, säger Aina i reportaget.

Hon minns särskilt hembygdsförbundets femtioårsjubileum i Herrljunga 2004. Det var oförglömligt.

– Jag hade tillfälle att inför en publik på mellan två och tre tusen personer presentera och berätta om våra uppsatspristagare (tävling för skolelever) och sedan se dem blyga men lyckliga ta emot sina priser direkt av kronprinsessan Viktoria, det var verkligen roligt. Jag kunde fotografera tillställningen och sedan göra reportage i tidningen. Och speciellt roligt var det att skriva om ”upplevelseresan” till Gammelsvenskby i Ukraina med Tage Brolin som reseledare (Vbn nr 1 2004).

Men Aina liksom sin man Bengt var även mycket aktiv i sin hembygdsförening Bjurbäck, där paret Lindborg bodde. Båda tillhörde styrelsen på hemorten, Aina som sekreterare under arton år och Bengt som ordförande under tio år. Aina och Bengt fick 2005 Mullsjö kommuns kulturstipendium för sitt värdefulla kulturarbete.

Aina är även författare till en rad hembygdsböcker som Träkyrkan i Bjurbäck, Så var det i Bjurbäck 1910–1950 och Berättelser och dokumentation från Bjurbäck, sammanställda av Aina.

Tillsammans med Bengt Lindborg gavs skrifterna Bjurbäcks Hembygdsförening 50-årsjubileet 2004 och Smånamn i Bjurbäck ut.

*Monika Moberg Kilefors*

# När kristendomen kom till Västergötland



**Kyrkebol i Ornunga.** Filip Stensman var årets första gäst på Museigården i Ornunga.

**I Svältornas Fornminnesförening kunde vi återgå till våra lördagssamlingar på museigården Kyrkebol i Ornunga. Det var efterlängtat och femtitalet personer mötte upp. Eftermiddagens program handlade om medeltida kyrkohistoria, främst från Västergötland, förmedlad av prästen Filip Stenman.**

Som nybliven präst i Vårgårda pastorat ansvarade Filip Stensman och en kollega år 2012 för ett konfirmationsläger i Hol. En av Filips lektioner handlade om gudstjänsten och kyrkorummet. Kanske imponerade det på konfirmanderna när de fick klart för sig hur gammal kyrkan är i förhållande till övriga byggnader i Hol. Att träda in i en byggnad av sten var säkert som att stiga in i en annan värld för de medeltida Holborna, kanske en försmak av att komma in i himmelriket.

## Kristendomen, något nytt

När kristendomen kom till Västergötland representerade den något nytt. Den nya tron gav en ny syn på människovärdet. Kyrkan införde nya lagar om bland annat äktenskap och arv. Den nya tron kom nerifrån Europa. Från den katolska kyrkan i Rom kom mycket kunskap, inte bara om kristendomen, utan även om byggnader och juridik.

## Kultplatser

Före kristendomens intåg fanns det andra religioner som hade sina speciella kultplatser. Dessa låg ofta i anslutning till någon gård. Här fanns också familjens

begravningsplats. Dessa kultplatser övertogs sedan av kyrkan. Så småningom ordnades avskilda begravningsplatser mitt i byn.

Kristendomen kom till Västergötland under järnåldern och vikingatiden. Då var unga män med de danska och norska kungarna och krigade nere i Europa. De kom i kontakt med den kristna tron och tog med sig impulser hem.

Tack vare arkeologiska utgrävningar vet vi att på 800-talet togs de kristna begravningsstederna i bruk i stora delar av Västergötland. En kristen grav är alltid placerad i öst-västlig riktning. I kistan ligger den döde på rygg med huvudet mot väster. Detta berodde på att man trodde, att på uppståndelsens dag skulle de döda sätta sig upp i graven och titta mot öster, därifrån ljuset kommer.

I trakten av Varnhem har arkeologerna funnit lämningar som tyder på att det i anslutning till begravningsplatsen funnits en liten kyrka, de första i trä och senare en stenkyrka.

Den kristna tron kom till våra bygder tack vare missionärer från Sydeuropa. I ett norskt dokument berättas det, att de första prästerna som kom till Norden var trälar.

De första träkyrkorna var inte avsedda för gudstjänstbruk, det var prästens arbetsrum där han förrättade olika ritualer, till exempel dop.

Antalet sockenkyrkor ökade snabbt i antal. På 1200-talet fanns det 517 kyrkor i Västergötland. Då skrev biskopen i Skara till Påven i Rom och klagade, det blev för dyrt att underhålla så många kyrkor.

## Symbolik i kyrkan

När träkyrkorna ersattes med lite större stenkyrkor, blev det möjligt för sockenborna att delta i gudstjänsterna. Men det var inte lätt att hänga med i prästens ritualer, det mesta skedde på latin. Det var bara den korta predikan som var på bygdens tungomål. För att folk skulle förstå budskapet fanns det gott om symbolik i stenkyrkorna.

Halva kyrkorummet, det norra, handlade om nya testamentet och var kvinnornas sida. Södra delen handlade om gamla testamentet och var männens sida.

Kyrkan skulle också ligga i väst-östlig riktning och altaret skulle ligga mot öster.

I den tidiga kyrkan stod dopfunten vid dörren. För att få komma in i kyrkan och delta måste man först vara



döpt. Vid barndop skulle hela barnet sänkas ned i dopvattnet.

Koret var förbehållet prästen och kören och för att komma dit måste man ta ett trappsteg upp, det symboliserade att man kom närmare himlen. Att komma inför altaret var enbart förbehållet prästen och då måste han ta ytterligare ett trappsteg för att komma ännu närmare himlen.

### Horla kyrka

De flesta medeltida kyrkor som finns kvar i bygden har genomgått renoveringar som förändrat kyrkorummet. Men förmodligen hade man ont om pengar i Horla på

1700-talet för den kyrkan är den bäst bevarade medeltidskyrkan i vårt område. Filip Stensman avslutade sitt anförande med att konstatera att gudstjänsten och kyrkorummet berättar om det kristna evangeliet.

### Fika och helgsmålsbön

Innan det var dags för eftermiddagsfikan blev det också en kort frågestund. Efter en stunds gemytlig samvaro kallade kyrkklockan i klockstapeln till Helgsmålsbön. I vanliga fall brukar den äga rum inne i Ornunga gamla kyrka, men på grund av pandemin blev det en friluftsgudstjänst på gårdstunet. Filip Stensman höll en kort andakt och för sång och musik svarade Ida Lagesdotter Andersson och Anna Holmberg.

*Leif Brunnegård*

## Studie över nödåret 1868

**Det är roligt när redaktionen får kontakt med yngre läsare. Hjalmar Gren i Borås har en blogg där han säger sig vara en "historienörd". Han brinner för lokalhistoria. Hans stora intressen är historia, språk, musik och resor. Han har i en B-uppsats vid Göteborgs universitet undersökt hur nödåret lyfts fram i pressen sommaren 1868.**

I uppsatsen har Göteborgs-Posten och Aftonbladet analyserats. Studiens syfte var att undersöka hur tidningarna lyfter fram synen på ansvar och skuld i relation till nödåren. Syftet är att öka folks förståelse för den här tiden.

– Alla nummer av GP och Aftonbladet har lästs, men alla citat och referat har inte använts i undersökningen. Det som har motiverat mitt urval har särskilt varit relevans och tidsaspekten, skriver Hjalmar i sin sammanfattning.

En del forskning om nödåren har skett tidigare, men få har studerat tidningar från den tiden.

Missväxten har flera orsaker. Flera "skiften" har skett under såväl 1700- som 1800-talet. Byar splittrades. Värme, nedhuggning av skog, torka, röjning av åkrar och annat har orsakat nöden. Tanken med skiftena verkar ha varit god, men större odlingsmarker innebar mer arbete för bönderna. Nödåren var en av orsakerna till att yngre människor – landets framtid – emigrerade till Amerika.

Ganska lite har berörts i pressen vad beträffar frågan om ansvar och skuld (mattransporter, försörjning och förhindrande av sjukdom). Ingen direkt kritik mot regering eller politiker. Däremot berörs väderförhållanden, spannmålens utveckling och livsmedelspriser. Huvuddelen av det tidningarna berör framförs på ett sätt som ska minska risken att komma på obestånd med staten.

I norra Sverige var det ingen extrem dödlighet 1868. I Norrland drabbades skördarna negativt den långa vintern 1867. Vintern pågick från januari till och med augusti månad. År 1868 och 1869 var det torka i södra Sverige. Magnus Västerbro säger i boken Svälten att "såden bränns bort på många håll. Man måste meja rågfälten redan i början av juli, för att rädda det som räddas kan. Potatisen, 'jordpärrerna', blir inte större än hasselnötter."

Maktens centrum låg i Stockholm och hos kungen (Karl XV). "GP är mer allmän i sina beskrivningar av såväl orsak till krisen som när det kommer till skuldfrågan. Aftonbladet är å sin sida mer specifik i sin rapportering. Det är dock ytterst få artiklar som riktar uttrycklig kritik mot exempelvis kyrka och stat", sammanfattar Hjalmar Gren.

– Den något magra andelen regimkritiska artiklar är något som är gemensamt för båda tidningarna. Det i sin tur kom att påverka undersökningen negativt. En central del av undersökningen bestod just i att hitta regimkritik av olika slag, skriver Hjalmar Gren.

Ett förslag är att ni i hembygdsföreningarna inbjuder Hjalmar Gren som föreläsare så att han själv får berätta dels om nämnda studie, dels om vad han brinner för, historieintresserad som han är.

*Monika Moberg Kilefors*

# Koleran 1834 i Lygnared

Alingsås kommun har fyra kolerakyrkogårdar. Den största finns vid Rolfs Kulle, nordost om centrum. En minnessten restes där över de döda 1953. Omarkerade kyrkogårdar finns även vid Hemsjö och Bälinge kyrkor. Lygnareds kolerakyrkogård, några kilometer söder om Alingsås, är däremot inhägnad av en rejäl stenmur. Vägvisningen är svårhittad, men det finns en informationstavla på platsen.

## Vad är kolera?

Kolera är en smittosam tarmsjukdom, som orsakas av bakterien *Vibrio cholera*. Det farliga med kolera är att den snabbt ger en mycket stor vätskeförlust. Man drabbas av häftiga diarréer med våldsamma kramper i armar och ben. Man blir snabbt uttorkad och får cirkulationsrubbnings- och kramper, vilket kan leda till döden. Spridningen sker genom förorening i vatten och mat samt i kontakt med smittade personer. Kolera finns fortfarande, framför allt i länder med bristfällig vattenrening och vid naturkatastrofer.

Kolera hade funnits i tusentals år i Indien, men på 1810-talet tog den sig ut i världen med förödande verkningar. Först till Ryssland och senare – i början av 1830-talet – även till Västeuropa. De sanitära missförhållandena och trångboddheten drev på smittspridningen.

## Kolera i Sverige

Till Sverige kom kolera först till Göteborg den 26 juli 1834. Myndigheterna försökte på olika sätt hindra att kolera sprid sig. Fartyg fick ligga i karantän och man höll vakt vid stadsgränsen för att avvisa kringresande personer som saknade sundhetsintyg. Man ordnade särskilda kyrkogårdar för dem som dog i kolera, för man ansåg att även de döda kunde föra smittan vidare. Begravningar hölls utomhus.

I Sverige dog ungefär 12 000 personer under 1834. Det är lågt räknat, eftersom alla dödsfall inte registrerades. Under perioden 1834–73 drabbades Sverige av nio vågor med ca 37 500 registrerade dödsfall. I hela Europa dog ca 1,5 miljoner människor.

## Kolera i Alingsås

Sundhetsnämnden utrustade koleraskjulkhus och anställde personal. Brunns huset användes som sjukhus i Alingsås stad. Landsförsamlingen, som omfattade Rödene, Bälinge, Hemsjö och Ödenäs, använde sig av Lancaster-skolan. Det första dödsfallet i Alingsås skedde den 14



Lygnareds kolerakyrkogård. En skylt berättar om kyrkogården. Foto: © Gunnar Linde.

augusti. Stadsläkaren dog själv av kolera redan den 28 augusti.

Redan under augusti och september dog i landsförsamlingen 102 personer, motsvarande 2,1 procent. I staden dog 5,3 procent och i Göteborg hela 10 procent. Allra värst drabbades Jönköping med 16 procent. De avlidna var främst fattiga.

Claes Adelsköld, som var född på Nollhaga i Alingsås 1824, ger i sin självbiografi en skildring av sommaren och hösten 1834:

”Luften var under hela juli, augusti och halva september glödande het. Ingen regndroppe föll och knappast en vindfläkt upprörde den stillastående kvävande luften. Dagar och nätter dog folk som flugor. Ingen gick ut som ej tvingades därtill, gatorna var under dagen folktomma. Efter kl 10, sedan mörkret inbrutit, blev det däremot livligare. Då började kyrkklockornas själaringning för de som avlidit under dagens lopp och gatorna livades upp av likprocessioner.”

## Lygnareds kolerakyrkogård

Hjälmares gård i Lygnared ägdes vid denna tid av häradshövding Bengt Wolter Hessle. Han skänkte marken till kolerakyrkogården och lät inhägnad den. På en bystämma i Lygnared 1935 beslöt man att bygga den stenmur som vi ser idag runt kyrkogården. Några gravstenar finns inte, men skylten anger att sex personer från närområdet är begravda här, de flesta i början av september 1834.

Förutom 1834 härjade kolera i Alingsås även 1853 och 1855. Under dessa år dog endast ett fåtal personer i bygden.

Denna artikel är ett sammandrag av ett föredrag av Gunnar Linde, Alingsås.

*Erik Fristedt  
Långareds Hembygdsförening*



# Upplev Västergötlands kulturarv

## Upplev vårt kulturarv vid hemestern

Under pågående pandemi med covid-19 har social samvaro, distansering och större sociala aktiviteter varit reglerade. Även den här sommaren finns möjligheten till hemester. Vad passar då inte bättre än att vi västgötar besöker vårt egna kulturarv och historiska sevärdheter. Vi människor är ofta hemmablinda. Vi har många gånger mer kunskap om historia och kulturarv i andra delar av landet och utomlands än om våra egna historiska sevärdheter på hemmaplan.

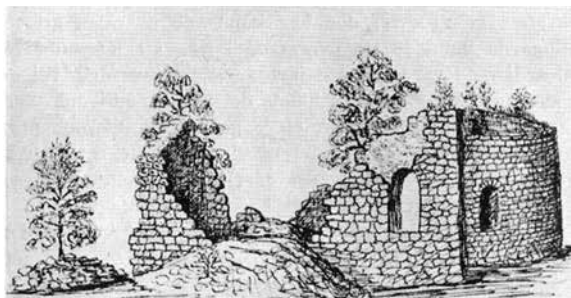
Undertecknad har arbetat med Kinds historia i över tio år, och snart blir det en faktabok om Kind Härads historia. Jag har bl a haft historiska utställningar om detta i Svenljunga och Tranemo bibliotek för några år sedan. Av historiska platser och fornminnen har jag plockat fram sådant som är framstående och värt att besöka i Kind. Således är den här artikeln ämnad att bjuda in dig till att besöka Södra Säm i Kind Härads intressanta historia och kulturarv

## Södra Säms kyrkokapell och kyrkoruin

Södra Säm ligger i Ulricehamns kommun och Kinds Härad. Vid vackra Sämsjön låg det förr i tiden ett träkapell. Kanske var detta kapell en så kallad vägkyrka. De här små träkapellen kallas även för stolpkyrkor. Man tolkar dem som offerkyrkor, alternativt pilgrimskyrkor. Endast 2-300 meter ligger Södra Säms kyrkoruin från kapellet. På platsen gjordes en arkeologisk utgrävning år 2009 av arkeolog Claes Theliander, i samarbete med Lödöse Museum. Utgrävningen hade inte genomförts om det inte hade varit för hembygdsforskaren Arne Johansson. Arne hade sett på en gammal skifteskarta från 1710 och hittat en markering med texten ”En gammal förfallen kyrkiogård”.

## Tvillingkyrkor ovanliga

Stenkyrkan byggdes mellan åren 1250 och 1340. Dock vid utgrävningen fann man äldre gravar. Troligen är



Södra Säms kyrkoruin så som den såg ut då Gabriel Djurklo avbildade den 1868. Kyrkan byggdes 1250–1340 och hade en så kallad absidsal.

både föregångaren till stenkyrkan och träkapellet från 1100-talet. Således kan vi tolka att de var aktiva samtidigt. Stenkyrkan hade en så kallad absidsal. Med absid menas en halvrund utbyggnad som ansluter direkt till långhuset utan något kor – från den äldre medeltiden mycket ovanligt. Enligt arkeologisk forskning finns endast ca tio absidkyrkor i Norden. En annan av de här unika så kallade tvillingkyrkorna finns även på några platser i Västergötland, bl a Gökhemskyrka i Falköping. Stenkyrkoruinen var Södra Säms gamla sockenkyrka. Kyrkan övergavs 1824, då Säm och Gällstad blev en gemensam församling.

Den tre km långa vägen mellan Södra Säms kyrkoruin och Gällstad kyrka kallades förr för *körkevägen*.

## Kummelbergs gravfält, Södra Säm

Gravfältet har en lång tids kontinuitet. Närmare bestämt från bronsålder och fram till vikingatid. Denna vackra plats är vald med omsorg av våra förfäder. Gravfältet ligger bedårande vackert med en vacker utsikt på ett åskrön ned mot Sämsjön.

Gravfältet består av minst 95 gravar av olika typer. Det ligger vackert, med utblick över Säms gårdar och Sämsjön. Gravarna består av åtta gravrösen, fem runda stensättningar och 82 högar. Högst upp på åsen ligger de äldsta gravarna – gravrösen från bronsåldern. Rösena är upp till tolv meter i diameter. De flesta av gravarna har anlagts senare.

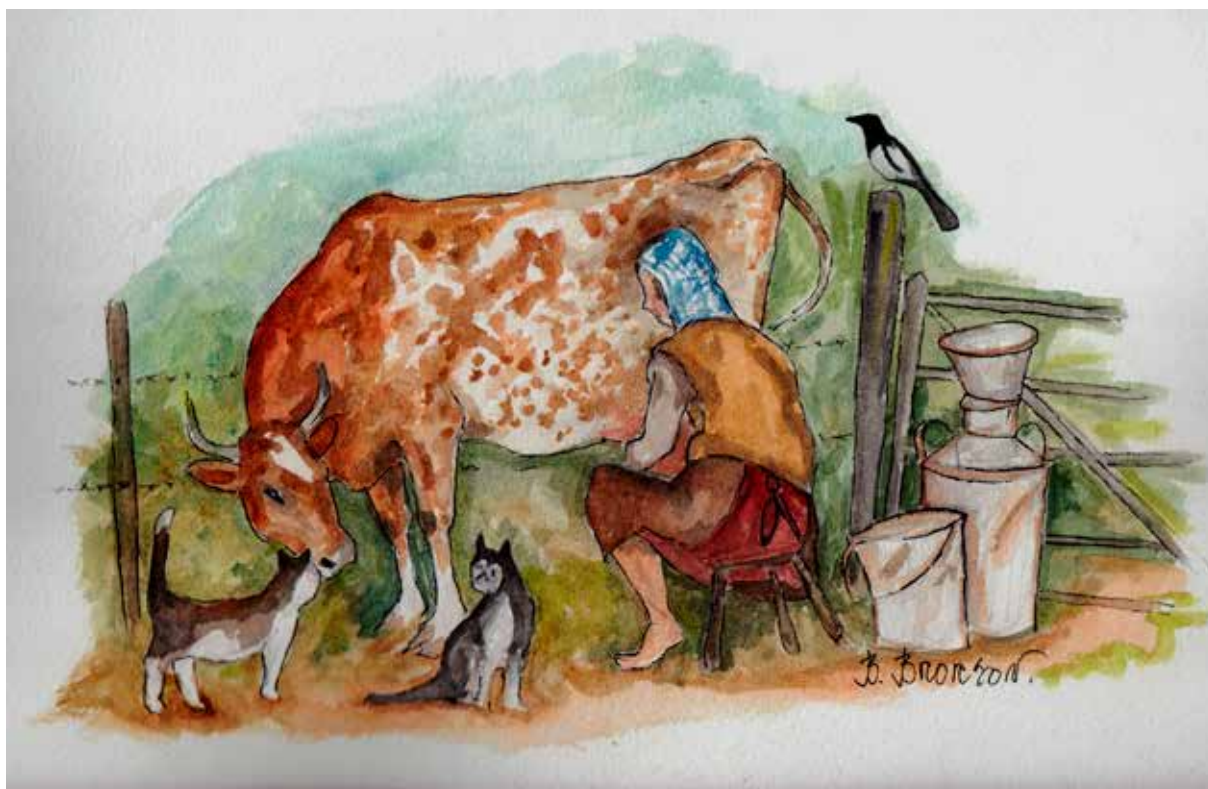
Gravarna från järnåldern är av typer som högar och stensättningar. Gravhögarna är mellan fem och tio meter i diameter och stensättningarna fem till nio meter. Gravfältet har sannolikt varit ett så kallat gårdsgravfält, där de närliggande boplatserna haft sina begravingar. Kanske även gravanläggningen var den lokala religiösa kult- och offerplatsen.

I mitt tycke är Kummelbergs gravfält ett av de vackrare i Västra Götaland, dels för det vackra natursköna läget, dels att fornlämningen är i stora delar orörd och välbevarad.

Tänk på följande när ni är ute i skog och mark: Respektera markägare och deras ägor, gå inte in i hagar. Elda endast på angivna eldplatser. Tänk även på: Kulturmiljölagen med dess bestämmelser vad gäller fornlämningar. Ha det så trevligt ute i skog och mark inom Kinds kulturarv under sommaren.

Morgan Nilsson  
Ordförande, Historieforum  
Västra Götaland

# Frå mjölkepall te robot



Utemjolkning ve let. @ Bild Börje Brorson

Um vi går tebakens styft åtti år i tia, då mjölka di kora för hann. Den sum mjölka ena ko satt på en mjölkepall in te kona. Mellan knäna höll ho (dä va för dä mesta kvennfölk sum mjölka) en emaljerater eller galvaniserater spann, sum römde tie, tölvt liter. När di satt på pallen å mjölka feck di passa säk så kona inte sparka te spann så mjölka åkte ur, eller att ho vefta mä svansen så en feck ett svep i ansektet. När kona va färdimjolkater geck en å hällde i mjölka i ena storer mjölkakruka, men mjölka måste rinna genum en sil. När alla kora va färdimjolkata ställdes kruker i en vattenho mä källt vatten så mjölka ble kylder.

Kora mjölka di môre å kväll å när ena ko va nykalvater va dä meddasmjolkning mä. När kora geck ute på bete feck di meddasmjolkas på betesmarka. Dä kunne va besvälit.

## Tankar frå bögda

Stig på Körkebol berätta i sina Bondeminnen, att hanses far Carl köpte mjölkmaskin redan 1929, men de fungera inte nôket vidare, så ätter ett par år geck di tebakens te hannmjolkning igen. Omkring 1940 kom di förste mjölkmaskinera sum hade en bätter typ utå spenkôppa.

Di mjölka sum regel inne i lagårn. Um di hade kora

på bete ett stöcke bört, kunne di inte hämta hem dum ve mjölkedags, då feck di hannmjölka där kora va.

I början på 1950-talt, när traktorera börja bli vanliare, feck bonnen möjlighet å montera ett mjölkmaskinsaggregat på traktorn, å då kunne di ta mä säk mjölkmaskin å mjölka även um kora geck på bete rätt långt ifrå lagårn.

Utvecklinga fortsatte, å så kom rörmjolkninga. Mjölkmaskin koppla di te ett rörsystem i lagårn sum transportera mjölka direkt frå kona te den store kyltancken i mjölkrummet.

Den senaste revolution i lagårn ä nog roboten. I mars 2003 invigde Åke å Mikael i Blekene sin robot. Nu går alla kora lösa i lagårn. Utfordringa och mjölkninga sker mä datorns program. När kona känner fört, går ho te båst där roboten står. När ho kommer på plats sätter roboten spenkôppa på plats automatiskt, å när mjölkninga ä klarer kôpplas spenkôppa löss ifrå konas juver, grinna öppnas å kona går ut på ena nur runda i lagårn. Unner summermåna kan di gå ut på grönbete, um dä finns söddet i närheta utå lagårn. En robot klarar å cirka 70 mjölkkor.

I mi barndom fanns det bara en sorts mjölk. När den feck stå över natta ble dä tjocker grädde på mjölka sum mor i hust skumma å innan ho satte fram mjölka i en



tellbringare på bort. Grädden använde di när di kärna smör.

En nymodighet kom nôken gång på 40-tart, då en börja äta surmjölk.

I da finns det ena långer ra mä olika mjölkprodukter i butikernas kyldeska. Men kora har fortfarande bara fyra spena. Vesst ä dä märkelit.

*Håkansson*



Deltagarna njöt av att åter kunna träffas här i den vackra naturen i trädgården nedanför soldattorpet vid Toarps hembygdsgård. Foto: Privat.

## Sommarkafé i Toarp



Peter Nordén svarade för en uppskattad sång- och musikunderhållning. Foto: Privat.

Toarps Hembygdsförening arrangerade i början av juli sitt första sommarkafé för året efter att verksamheten legat nere under pandemitiden. Ett drygt 50-tal besökare njöt av att åter kunna träffas och umgås i den vackra naturen vid hembygdsgården.

Vice ordföranden Lars-Erik Lorentzon höll i arrangemanget med hjälp av duktiga funktionärer. Här serverades kaffe och våfflor samt uppskattad sång och musikunderhållning av Peter Nordén som tidigare varit präst i Toarps församling under 16 år.

Han berättade om sin mormor, Judit Nyberg, och

hennes uppväxt i slutet av 1800-talet och hennes intresse för läsårsånger, av vilka han framförde ett antal. Hon uppmärksammades av Kjell Lönnå och medverkade i hans sångkör under ett par år.

Toarps Hembygdsförenings nyvalde ordförande Gunilla Hjortvall-Johansson hoppas nu på att kunna återuppta verksamheten och planerar för ett antal olika aktiviteter under sensommaren och hösten med siktet inställt på julmarknad den 4 december.

*Seth Svensson*  
*Toarps Hembygdsförening*

### Fixardags i hembygdsgården?

Då kan det vara bra att veta att alla ideella krafter är försäkrade under utövande av föreningsarbete och att de inte behöver vara medlem i föreningen. Ta del av fler tips på [hembygd.se/forsakring](http://hembygd.se/forsakring) eller kontakta försäkringskansliet på 0200-22 00 55.



# Mysteriet med den svenske postiljonen i Amerika

Jag har släktforskat i mer än tio år och mestadels har jag kartlagt mina anor bakåt i tiden. På min mammas sida är det skaraborgare så långt ögat når. Min pappa, som föddes i Trollhättan som ”Skoftebypojke” och levde i Trollhättan hela sitt liv, har anor från både Dalsland och Småland, i Småland i områdena runt Västervik och Växjö. Inte någonting tyder på att vi i kyrkobokstid har anor som sträcker sig utanför Sveriges gränser. Jag kan nästan vara lite avundsjuk på min sambo, vars farfar hade heldanska anor.

## Den spännande DNA-träffen

När min pappa DNA-testade sig i släktforsknings syfte och fick sitt svar från Family Tree DNA runt påsken 2014 så var en av hans närmsta DNA-träffar på träfflistan en man som heter Neil. På Neils profilmål på Facebook ser man en kraftig man med latinamerikanskt utseende och med skarpskurna drag som knyter sin hand. Han ser ut som en boxare och det är han också. Han och min pappa beräknas enligt Family Tree DNA vara tre- till femmänningar och jag blev väldigt nyfiken på hur de kunde vara släkt. Neil hade inte lagt upp något släkträd men hade angett många släktnamn som alla i mina öron klingade väldigt latinamerikanska eller spanska. Nyfiken som jag är så mailade jag honom och frågade om han kunde ge mig mer uppgifter om sin släkt. Neil svarade snabbt och var mycket tillmötesgående. Han hänvisade mig till ett släkträd som han hade på Ancestry och han berättade också om sin släkt. Det visade sig att han i princip enbart tillhörde amerikansk och mexikansk ursprungsbefolkning, både på sin mammas och pappas sida. Men hur kunde han i så fall vara släkt med min, så vitt vi vet, helsvenska pappa? Svaret är Charles Ernest Jacobsson.

## Mysteriet Charles Ernest

Charles Ernest är Neils morfars far, en man som enligt uppgift skulle komma från Sverige och som är den enda tänkbare i Neils släkträd som min pappa skulle kunna vara släkt med. Vem Charles Ernest var när han bodde i Sverige vet vi inte, det florerar en hel del uppgifter och teorier, men ingen vet med säkerhet. Kanske valde han att inte berätta något om sin bakgrund när han bodde i USA eller så har informationen om hans bakgrund försvunnit samtidigt som de äldre generationerna dött ut. En tanke är att han hette Carl Ernst och hade en pappa som hette Jakob varför han fick efternamnet Jacobsson,



Charles Ernest Jacobsson. Foto: Privat.

eller så tog han ett helt nytt namn när han kom till USA. Kanske rymde han och hade inget intresse alls av att kunna spåras till sitt ursprung.

Det lilla vi vet är att han ska vara född i början till mitten av 1860-talet och att han kom till USA i början av 1880-talet, kanske 1882. Var han kom ifrån i Sverige vet ingen, men Sverige anges i flera källor och det är jag övertygad om att det stämmer. Enligt uppgift blev han amerikansk medborgare i San Francisco i augusti 1887, men även den uppgiften är inte helt verifierad. Han verkar ha arbetat på olika fartyg runtom Kalifornien i femton till tjugo år innan han hamnade i Alaska. Under den här tiden gifte han sig, men äktenskapet blev kort då hans fru dog redan två år senare. Det var också under den här tiden som han fick smeknamnet ”Oakland Charlie”. Uppgifter anger att det var arbetet på fartyg som förde honom till Alaska i slutet av 1890-talet eller precis i början av 1900-talet.

1907 vigdes han i Bristol Bay med Olga Louise, en kvinna från Yupikfolket (nära besläktade med inuiterna) som var född 1883. Han och Olga fick flera barn och Charles Ernest blev kvar i Alaska resten av sitt liv. 1910 bodde familjen i Quinhagak och senare i Apokak

(nuvarande Een) vid Kuskukwimflodens mynning innan de 1920 flyttade familjen än en gång, denna gång till Bethel. Charles Ernest försörjde sig som postiljon och levererade post med hjälp av hundspann längs floden Kuskokwim och i Yukon. Han arbetade även som fångvaktare i Bethel. Charles Ernest avled bokstavigt talat på sin post den 16 februari 1938 när han levererade post med hundsläde i Yukondistriktet. Han skulle enligt uppgift då vara 73–75 år gammal, vilket skulle innebära att han i så fall var född 1863–1865. Han ligger begravd på kyrkogården i Bethel, en grav som finns kvar än idag.

Det finns en bild på Charles Ernest där han i snickarbyxor sitter och håller något i händerna, kanske är det ett par glasögon. Det är en kraftig man med stora händer som förutom snickarbyxor är iklädd en ljus skjorta, en brun kavaj och hatt. Han har stora mörka ögonbryn och en enorm mustasch och ser väldigt sympatisk ut. I februari 1916 sköt han en norrman till döds i självförsvar under ett intrång med flera inblandade. Jag önskar att han kunde berätta om sin bakgrund och om sina hemligheter. Att jag kunde sätta mig bredvid honom på bänken och lyssna på hans berättelser om sitt spännande liv.



Charles Ernest Jacobsson ligger begravd på kyrkogården i Bethel, en grav som finns kvar än idag.  
Foto: Privat.

## Prenumerera på Västgötabygden!

Det kostar **160 kr** för sex nummer av tidningen under ett år. Vid samtidig beställning av 10 prenumerationer (exempelvis till hela styrelsen) är priset 140 kr per prenumeration.

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Glöm inte att ange namn och adress.

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygdsförbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50.

bostad 070-313 65 60.

E-postadress: kansli@vhbf.se

Kontorstid: torsdagar 9–15.

## Vem var Charles Ernest?

Sju år efter att min pappa fick sin DNA-träff med Neil så vet vi fortfarande väldigt lite om Charles Ernests ursprung. Trots att både pappa och Neil finns hos Family Tree DNA, MyHeritage och Ancestry så finns det inte några riktigt bra gemensamma DNA-träffar, som kan leda oss vidare i sökandet efter vem Charles Ernest var. Det tydligaste tecknet är att han matchar en av pappas tremänningar/sysslingar och att kopplingen finns på pappas farfars sida. Då rör vi oss i trakterna runt Västervik och ner mot Kalmar. Tyvärr delar pappas tremänning och Neil väldigt lite DNA så den gemensamma kopplingen ligger troligen långt tillbaka i tiden. Det finns ytterligare en gemensam mer avlägsen DNA-träff på pappas farfars sida så jag skulle gissa att det är i det området som våra släkter går ihop någonstans.

Men vem Charles Ernest var, när han föddes i Sverige, är fortfarande dolt i dunkel. Kanske var han en av de otaliga människor som under emigrationens stora våg sökte sig ett bättre liv västerut. Kanske hade han sett sina föräldrar slita och knappt kunna sätta mat på bordet till sina barn. Eller kanske hade han en äventyrlusta som gjorde att han bestämde sig för att lämna sitt föräldrahem och söka en ny mer spännande framtid, långt bortom den steniga och magra jorden i Småland. Idag vet vi inget om det och kan bara gissa. Men en dag hoppas och tror jag att vi åtminstone kan få svar på frågan vem Charles Ernest var och vilka omständigheter han kom ifrån. Vi ser fram emot den dag där en person DNA-testar sig och ger oss fler ledtrådar till svaret på den frågan som Neil och jag jobbat med gemensamt och funderat över under lång tid. Neil och jag hoppas att vi någon gång ska träffas, släktingar som vi är, och att Charles Ernests barnbarnsbarn ska beträda svensk mark och återknyta kontakten med Sverige mer än 160 år efter Charles Ernest födelse.

Maria Brolin Per-Olofsdotter  
[www.generanor.se](http://www.generanor.se)

## Uppsnappat

### Byaloppis i Varola-Vreten

Efter en lyckad julisöndag hoppas ordföranden i hembygdsföreningen, Jan-Olov Harrysson, att det ska bli ett stående inslag kommande år enligt SLA. På runt tretton ställen i Varola och Vreten var det loppisar av varierande storlek. Folk rullade runt i bygden i sina bilar för att leta efter fynd. På grund av pandemin har överksamheten brett ut sig det senaste året, så en sådan här lyckad dag var välkommen.

Monika Moberg Kilefors

# Badsommar, sol och gödsel

Sommaren 2021 har varit mycket varm med härligt badväder och hemestrandande människor. Pandemin har gjort att allt fler rör sig ute i naturen för promenader och bad i sjöar. På en del badorter, som exempelvis Granvik vid Vättern, norr om Karlsborg, har man anlitat ett särskilt bolag som ser till att bilisterna inte ställer sig på olämpliga ställen så att parkerade bilar hindrar utryckningsfordon. Och mycket skräp får bolaget även plocka. Men frågan är, hur var det förr?

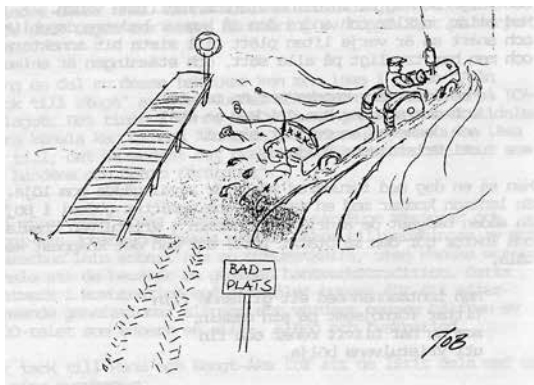
## Visförfattare i Låstad

Av Jan-Olof Berglund i Odensåker har vi fått en artikel ur Odensåkers Hembygdsförenings årsskrift 1992, där A J Hagenbrants visor har uppmärksammats av den forna eleven Lennart Johansson, Låstad.

A J Hagenbrant kom som ung lärare omkring 1930 till Låstad. Han stannade där till sin pensionering och flyttade sedan till Tibro.

Förr hölls varje år en skolfest i Låstad, då Hagenbrant presenterade en ny visa. Visorna var med spänning väntade, då de var av lokal karaktär. För flera år sedan sjöng A J Hagenbrant in fyra visor på kassett, inspelade av Radio Skaraborg. Odensåkers Hembygdsförening har i sina årsskrifter låtit presentera samtliga.

1989: Den mystiska riskojan i Låstad. 1990: En rävjaktshistoria från Låstad. 1991: Jordbruksplaneringen i Låstad. 1992: Badförbudet i Låstad.



Gödselspridaren badar vid badplatsen i Vristulven. Teckning: Jan-Olof Berglund.

## Badförbud i Vristulven

(Melodi: Nu är det sommar, nu är det sol...)

När det är sommar och solen ler och pressar svettströmmar strida, en karavan utav folk man ser på väg mot Vristulven skrida och alla har dom en glättig min, fast vägen är rätt besvärlig, för matsäck har man i väskan sin och sommarvärmens är härlig.

Det är ju så skönt att svalka sin kropp  
och sen få en kopp kaffe med dopp,  
när man så ren och pigg stiger opp  
utur Vristulvens bölja.

Och varje söndag är invasion vid den idylliska viken.  
Med bilar, cyklar och andra don så kommer badstrandspubliken,  
och snart så är varje liten plätt till sista bit annekterad,  
och man har trevligt på alla sätt, och stämningen är animerad.

Man solar sig kanske mer än man tål.  
och den som har, han dricker en skål  
och dessemellan svalkar sin bål  
uti Vristulvens bölja.

Men så en dag med förundrad min står såväl gädda som löja.  
En lantman kommer med en maskin, som sprättat gödsel i Böja.  
En sådan badgäst de aldrig sett nånsin i Vristulven crawla,  
och luktar gör den så otäckt lett, att man det knappast kan tåla.

Men lantmannen med ett gillande flin  
tittar förnöjsam på sin maskin.  
som nu har blivit rener och fin  
uti Vristulvens bölja.

När vattenproven man så småningom får in och analyserar,  
man uti det från Vristulven kom, bakterier konstaterar.

”Det duger inte att bada i”, så är beskedet för dagen.  
”Det strängeligen förbjuder vi i kraft av hälsovårdslagen”.

Och nu det blir för badningen stopp,  
genom att ett plakat sättes opp,  
att böta får den som nu tar ett dopp  
uti Vristulvens bölja.

Och öde ligger så på en gång den väna stranden och viken.  
Ej mer man hör sommardagen lång de glada skratten och skriken.  
Och ingen badflicka brun och skön lapar sol uppå gräset,  
men björken speglar sin krona grön i lugna ytan vid näset.

Tills så en dag ett rykte oss når,  
att badförbudet hävdades igår,  
så att vi åter löga oss får  
uti Vristulvens bölja.

A J Hagenbrant

Sammanfattning av  
Monika Moberg Kilefors



# Berättelser från Björketorp



Gammelngården, ett trevligt och intressant medlemsblad från Björketorps sockens Hembygdsförening.

Ordföranden Martin Helgegren i Björketorps sockens Hembygdsförening inleder det 36 sidor långa medlemsbladet. Han nämner bl a kontakten generationerna emellan och välkomnar särskilt skolelever till föreningens museum. Hembygdsföreningen förvaltar en viktig del av socknens kulturarv. I hembygdsparken i Rävlanda kan man se hur tidigare generationer levde och arbetade.

## Har du sovit på säckalakan?

Nämnda artikel av Eva Eliasson-Börjesson väcker gamla minnen till liv. Förr var det vanligt att man återvann och tog vara på allt. Då kom socker, salt och mjöl levererade i säckar till handlaren i byn. Tomsäckarna var eftertraktade och såldes i speceriaffärer, bagerier och kaféer. De var inte särskilt billigare än väv, men de var otroligt slitstarka. Det gick åt två säckar till ett underlakan. Men säckarna användes till mycket mer som exempelvis handdukar, dukar, linnen, klänningar. De kraftigare sockersäckarna användes bland annat till madrassvar och arbetskläder. Jutesäcken var strävare och användes till grovsysslor. Innersäcken var tunnare, och den sprättades loss och syddes till foder i byxor.

Den som tror att återvinning är ett nytt påfund bör ge sig i kast med att studera framförallt kvinnors arbete från förr.

**Det har förr varit i säck  
det som kommer i påse ...  
Vinna är stort  
återvinna är större ...**

När etnologen Karin Olsson 1977 sökte information om återbruk av säckar satte hon in en annons i tidningen Land. Gensvaret blev enormt. All information sammanställde hon i en uppsats vid Göteborgs universitet.

## FÖDELSEDAGEN

Malin Svanberg Eliasson blev nyfiken när hon i Rävlanda pizzeria såg en tavla med en byggnad med Födelsedagen skriven i stora bokstäver. Hon beslöt att undersöka historien om huset.

Sällskapet Myrorna (inte samma som dagens organisation) från 1887, vars syfte var att samla in medel till ett hem för värnlösa barn, var en fortsättning på Göteborgs Kvinnoförening. Pengar samlades in genom försäljning av makulatur, metallskrot och handarbete. Det första barnhemmet öppnades i Göteborg 1892. Efter en brand och diverse turer kom man till Härryda, där Solbacken byggdes.

Som ett led i kampen mot tuberkulos öppnades sommarkolonin Födelsedagen i Rävlanda. Namnet kom sig förmodligen av att givarna skänkte pengar till sina födelsedagar. Huset byggdes 1895.

Malin Svanberg Eliasson har forskat mycket mer om Myrorna och Födelsedagen och för den som är intresserad så finns detta att läsa i bladet Gammelngården.

## Trollkarlen i Stockabäck

Sven Arnell berättar en historia från förr om hur en piga blev anmodad av en luffare: ”Nu kommer du te mäk i natt när ja kallar på dek”. Pigan blev förstås förskräckt och berättade för husbonden, som tyckte att det var väl inte så farligt. Men han kallade på trollkarlen i Stockabäck. Denne sa till pigan att ta av sig särken och sedan gick bonden och trollkarlen ut i ladugården och klädde ”e gresaso” med särken. Omkring midnatt hördes ångestskrik från rännet och för att göra en lång historia kort så dansade gresaso en riktig vals med luffaren.

I medlemsbladet finns mycket mer intressant att läsa som t ex Rosendal, torp under Sjönered av Dagny Bengtsson.

*Monika Moberg Kilefors*

PS. Man undrar vad dagens tafsare på våra scener och en viss akademi skulle ha gjort om de fått gå en dans med ena gresaso på den fina parketten. Hujedamej, en sån vals under takkronorna det skulle ha blivit i kvällspressen. DS.

# Årsmöte vid Solvistet i Locketorp, Väring

Wäring-Locketorps Hembygdsförening har haft sitt årliga årsmöte vid den egna stugan, Solvistet, vid Vakällan. Medlemmarna bänkade sig i den fina miljön och hälsades välkomna av ordföranden sedan 20 år tillbaka, Rolf Johansson. Rolf använde den nytillverkade ordförandeklubban som föreningens medlem Bengt-Erik Carlsson tillverkat och skänkt. Den kom denna dag att överlämnas till en ny ordförande, då Rolf meddelat att han önskar avgå.

Följande ingår som ordinarie medlemmar i styrelsen efter årets val: ordförande Bengt Friborg och vice ordförande Per Johansson. Ledamöter: Hasse Johansson, Eric Carlsson, Morgan Gustafsson, Sigvard Hjalmarsson, Bengt-Göran Hammenfors, Carl-Gunnar Emanuelsson och Kjell-Åke Andersson.

Föreningen är aktiv med många aktiviteter under normala år. Nu har det mesta ställts in då föreningen naturligtvis har följt och fortfarande följer de restriktioner som delges oss. Kanske kan det bli mopedrally under september 2021, kanske kan studiecirkeln Väring och Locketorps socknars befolkning år 1890 komma igång igen under året?

Föreningen hoppas komma igång med föreningsmöten, gemensamma aktiviteter på byn, kolmilan, de uppskattade natur- kultur- och miljödagarna för våra elever i Skövde kommun, ”kura möske” samt ljusstöpning. Flera träffar vid Ladan, museet och smedjan saknar såväl medlemmar som ordsbor.

## Roteombud

Det valdes, som sig bör, roteombud och de har kontakt med nya som ”gamla” medlemmar. Alla som är intresserade av hembygden är välkomna att ta kontakt med styrelse eller roteombud. Föreningen är ”på gång” att starta verksamheten igen så fort det bara går.

Dagstorp: Per Johansson, Jessica Klingstedt. Käll-

---

**Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.**



Varje enskild hembygdsförening avgör själv vilket studieförbund man vill samarbeta med.



Solvistet vid Vakällan i Locketorp, där Wäring-Locketorps Hembygdsförening har sitt sommarviste och där föreningen sedan många år i maj anordnar Natur-, kultur- och miljödaggar för elever i Skövde kommun.

Foto: @ Monika Moberg Kilefors.



Nyvalde ordföranden Bengt Friborg (t v) tar emot ordförandeklubban av avgående ordföranden Rolf Johansson.

Foto: © Gunilla Nilsson.

säter och Synnerkullen: Astrid Assarsson, Bengt-Göran Hammenfors. Bränningen och Myreberg: Bengt Friborg, Marita Friborg. Stöpen och Ulvåker: Rikard Lundgren. Bro och Granbacken: Hans Johansson. Tru- vet: Katarina Johansson. Väring: Anna-Lisa Misker, Roland Åberg, Eric Carlsson, Rolf Johansson. Lilla Väring: Kjell-Åke Andersson. Bankälla: Svea Johansson, Bengt-Åke Johansson.

Flera val hölls och Morgan Gustafsson rapporterade från Vallby Sörgården. Rolf Johansson tackade och förklarade mötet avslutat. Mötesdeltagarna tackade Rolf för alla år och han hyllades med ”raket” och hurrarop.

*Gunilla Nilsson  
Väring*

# Göta holme – en militär övningsplats



Gullspång. Göta holme 1911.



Gullspång. Officerspaviljongen.

Mellan Gullspångs brandstation och Gullspångsälven finns ett grönområde som benämns Göta holme. Där finns idag en scen och dansbana, omgiven med stora alar.

Men men det är ju ingen ö, varför heter det holme? Jo, fram till början av 1970-talet var det faktiskt en ö. Men då krävde smältverket Gullspångs Elektrokemiska AB mera mark och älvarmen som skilde holmen från fastlandet fylldes ut med slagg och andra restprodukter från smältverket.

Någon minnesgod läsare kanske kommer ihåg eller har hört talas om att Göta holme var en populär festplats på 1940- och 1950-talet, men som så många andra små festplatser blev den ett offer för folkparksdöden på 1960-talet. Men det är en historia som får berättas en annan gång. Det jag nu ska tala om är holmens förflutna som militär övningsplats och om hur holmen fick sitt namn.

Den långsmala holmen i Gullspångsälven kallades Slipholmen och ägdes av kyrkan. År 1893 började Göta Ingenjörsbataljon i Karlsborg visa intresse för möjligheterna, att i Gullspångsälven öva broslagning över



Göta Ingenjörskår på marsch genom Hova på väg till Gullspång.

strömmande vatten. Ingenjörsbataljonens fjärde parkkompani marscherade därför från Karlsborg till Gullspång för att undersöka "Gullspångsälvens för möjligen återkommande broslagningsöfningar". Styrkan bestod av 53 man och 63 hästar under befäl av Kapten Bergvik.

Området befanns vara lämpligt som en permanent övningsplats och redan samma år arrenderades Slipholmen och den motsatta norra stranden på 10 år. Under försommaren 1884 byggdes manskapsbarack, underofficersbarack och broförråd på holmen, som nu av militären började kallas Götaholmen eller Göta holme. I början av juli var hela bataljonen samlad och byggnationen och övningarna i broslagning pågick till den 7 augusti då kompaniet marscherade till Älgårås och därifrån per järnväg till Karlsborg.

Verksamheten på holmen fortsatte sedan med övningar under sex sommarveckor varje år. Byggnadsbeståndet utökades alltmer med stall, mathall, officerspaviljong med mera. Anläggningen fick 1887 i bataljonens övningsrapport betyget att "den i sin yppiga grönska presenterar sig snyggt och trevligt". Göta holme användes av Götaingenjörerna eller sappererna, som de kallades, fram till 1911 då övningsplatsen lades ner.

Anledningen till nedläggningen var att strömförhållandet i älven hade förändrats efter att Gullspångs kraftverk byggts och älven därmed reglerats. Efter nedläggningen såldes byggnaderna. Underofficersbaracken blev sommarstuga på Hönö, vad som hände med den stora manskapsbaracken är det ingen som vet, men officerspaviljongen flyttades till Karlsborg där den än i dag finns kvar utanför fästningsmuren och används som sommarkafé



Militärövningarna på Göta holme var en stor begivenhet i Gullspång då det begav sig. Förhållandet mellan lokalbefolkningen och militären synes också ha varit tämligen gott. På söndagarna var det kyrkparad vid Amnehärads kyrka. Bataljonens musikavdelning var tidvis närvarande på holmen och på söndagskvällarna anordnades det ibland dans, dit traktens unga damer inbjöds. Man kan anta att detta inte sågs med blida ögon av alla. Dessbättre finns det ett stort antal bilder från den här tiden, varav ett litet antal visas i artikeln.

Jan-Erick Erickson  
Gullspång

Källa: Kn Dag Eckerberg.



Göta holme. Manskapsbaracken.  
Foton i artikeln: Axel Lundbäck med flera.

## Spåntak i Solberga-Eriksberg

Från Rolf Olsson i Eriksberg-Mjälldrunga-Broddarps Hembygdsförening har vi fått en bild, där ”Glada ungdomar spånar ladugårdstaket på Solberga-Eriksberg 1943.”

### Till vad används spån?

I Sverige har spåntak en mycket lång tradition och var förr vanliga. Idag förekommer spån nästan enbart på kyrkor eller klockstaplar.

I Nordisk Familjeboks uppslagsverk (1923–1937) anges att spån av trä (furu eller ek) för taktäckning och väggbeklädnad huvudsakligen är av två slag – stickspån och kyrkspån eller stavspån. Stickspån är tunna medan stavspån är små bräder. I äldre tider användes spån av mycket stora dimensioner på kyrktaken.

I modern tid finns spån som restprodukter inom industrin. Både sågspån och kutterspån används som biobränsle i värmeverk och som råvara för produktion av pellets. Sågspån används också som råvara till spånskivor och kutterspån är populärt som stallströ.

Inom hemslöjden finns även spån som material i t ex spånaskar och spånkorgar

Det finns givetvis spån av många andra slag som exempelvis järnfilspån och mandelspån, men dessa spån finns i andra miljöer.



Eriksberg-Mjälldrunga-Broddarps Hembygdsförening. Glada ungdomar spånar ladugårdstaket på Solberga-Eriksberg 1943. Foto: Privat.

### Spån i språket

Kreativa personer brukar tala om att spåna fram idéer. En del människor sägs ha ”spån på loftet”, men då är det nog inte fråga om idérikedom.

I Pelle Holms bok Ordspråk och talesätt finns flera exempel på ordet *spånor*.

”Av stora träd faller stora spånor” (höga befattningar ger goda inkomster).

”Av litet träd hugges små spånor” (av liten verksamhet blir liten förtjänst).

”När trädet har fallit, vill alla samla spånor” (när någon har misslyckats i sitt värv vill alla roffa åt sig).

Monika Moberg Kilefors



I kvällssolens sken berättar Rune Torstenson om gravstenshällen från 1600-talet som finns på Trevattna kyrka. Foto: @ Mats Kjellén.

## Möte i Trevattna

För andra året i rad hölls årsmötet i Trevattna Hembygdsförening utomhus på grund av coronapandemin. Mötet hölls i kvällssolens sken vid Trevattnagården med 19 medlemmar närvarande. Ordförande Kjell Richardson höll i förhandlingarna.

År 2020 blev inte som något annat år när coronan slog till. Några planerade aktiviteter hölls i början av året, varav ett studiebesök på mjölkgården Åkerholmen, Vartofta. Där visade ägaren Morgan Dahlgren runt i de nybyggda stallarna. Därefter blev inget som vanligt, endast några små utomhusaktiviteter under resten av året. I styrelsen ingår ordförande Kjell Richardson, vice ordförande Rune Lindberg, kassör Anna Sturkell, sekreterare Mats Kjellén och ledamot Maria Palmenäs.

Före årsmötet var det samling på kyrkogården, där Rune Torstenson berättade om gravstenshällen på kyrkans norra sida. Rune och Irénemarie Torstenson har rengjort stenen och läst en hel del av texten samt gjort en skrift om stenhällen från 1600-talet. Paret på stenen är frälsebonden Anders Larsson och hans hustru Elin Persdotter Papegoja. Denna stenhäll är ett av få föremål som finns bevarade från den gamla kyrkan. År 1849 inträffade en stor katastrof i Trevattna by. Detta var innan laga skiftet så byn låg samlad vid kyrkan. En brand bröt ut i februari 1849, hela byn, kyrkan och den nybyggda skolan brann ner. Nuvarande kyrka invigdes år 1854.

*Mats Kjellén*  
sekreterare Trevattna Hembygdsförening.

## Friluftsgudstjänst i Ljungsarp

Ljungsarps Hembygdsförening har firat ekumenisk friluftsgudstjänst i strålande solsken vid Hembygdsgården i Björstorp. Föreningens ordförande Laila Andersson hälsade välkommen.

Göran Undevall inledde med att läsa från psalm 104 i Psaltaren. Fredrik Fernbom predikade över den gammaltestamentliga läsningen från 1:a Mosebok. Vi får glädja oss över skapelsen. ”I begynnelsen skapade Gud himmel och jord.” Det är ingen naturvetenskaplig redogörelse över hur det gick till, men det är inte heller ren poesi. Det finns en tanke bakom alltsammans. Det vi ser har inte tillkommit av en slump, utan det finns någon som satt igång det och som fortfarande är aktiv. Vi anar en hand bakom det hela. Gud ligger bakom och vill oss väl. Vi ser Gud i naturen, men vi ser honom, som Linné skrev, ”på ryggen”. Det är i Jesus Kristus som han visar sitt ansikte mot oss. Vi får njuta av skapelsen och glädja oss att få vara tillsammans igen, men vi kan också se fram emot den dag då skapelsen förnyas och återupprättas och allt är gott i Guds närhet.

Oscar Söderholm avslutade med att spela ”Guds lov i naturen” av Beethoven.

Efter gudstjänsten intogs eget fika med trevlig gemenskap i det varma fina vädret.

*Laila Andersson*  
Ljungsarps Hembygdsförening



Hembygdsgården i Björstorp, Ljungsarp. Friluftsgudstjänst. Foto: Privat.



# Museirenovering i Horred



**T**rots pandemin har det hänt mycket i Horreds, Istorps och Öxnevalla Hembygdsförening under det senaste året. I jordbruksmuseet var det alldeles för mycket saker. Därför

har det under några år inte gått att släppa in besökare där. På årsmötet 2020 tillsattes en ny kommitté för Jord och Skog. De har träffats i princip varje vecka och började med att sortera ut dubletter och sådant som var i för dåligt skick. På väggarna har de satt upp skivor och hängt upp handredskap och andra mindre saker. På alla 173 föremål finns det nu tydliga skyltar.

## Återinvigning

Den 12 juni var det återinvigning av Jordbruksmuseet och det kom mycket folk. Samman kallande i kommittén, Kjell Hugosson, höll en presentation över arbetet som de gjort.



Inne i övriga delen av museet, där det mesta är uppe på "rännnet", var det också behov av uppfräschning. Det har i flera år funnits en hiss för att rörelsehindrade ska kunna komma upp där. Men de har inte kunnat komma



till Snickerimuseet, som ligger i andra änden. Men nu finns en gångbro så att alla kan komma dit också.

Det finns ett antal avdelningar eller bås med olika teman. Jord och Skog-kommittén gjorde i ordning de bås där det finns jordbruksutrustning.

Kommittén för Textil och Vävning har tagit sig an några bås och visar bland annat linets väg från odling till garn. Några bås, även de uppfräschade, visar inredning från hem i gångna tider.

Ett bås är Nostalgirum med inredning från 50-talet. I ett annat bås visas en gammal lanthandel.

Dockan som föreställer soldaten Nordstierna har flyttats upp på en avsats. Indelte soldaten Nordstierna var från Öxnevalla och tog med sig kulknappen hem från Fredrikssten, där Karl



XII stupade. 1924 hittades den av smeden Carl Hjalmar Andersson i Horred. Sedan många år finns den på Varbergs museum. Men historien finns här!

På samma avsats står också en skyltdocka med Marbodräkt, en fungerande minivävstol och en mycket gammal lerurna som inte gått att åldersbestämma.



*Text: Ingbrit Gunnarsson  
Foto: Lars-Göran Bengtsson  
Horreds, Istorps och  
Öxnevalla Hembygdsförening*

## Uppsnappat från VB nr 5/2011

### Äktenskapsbekymmer

Bondsonen Oskar var giftsvuxen och ville ha ett råd av sin far.

– Jag har tänkt fria till Olga i Katthult.

Nej, se det går inte, jag är liksom far till henne, sa fadern.

Efter några veckor återkommer sonen och säger:

– Nu har jag bestämt mig för Anna i Häggtorp.  
– Jag är ledsen, jag är far till henne också, säger fadern.

Men då blandar sig mor i samtalet:

– Gift dig med vem du vill. Dig kan han i alla fall inte vara far till!

Det är inte lätt att vara släktforskare och hålla reda på alla släktförhållanden.

# Glitter i sjön vid årsmöte i Tranemo



Vid stranden till Tranemosjön.  
Foto: © Elisabet Haarala

Ett årsmöte är sällan ett spännande möte. Men det kan inte utgå och den 2 juni hade vi i Tranemo Hembygdsförening vårt årsmöte 2021. Ungefär 20 personer deltog och inga svåra ärenden var aktuella. Ekonomin är god, renovering av en stuga är klar, ett nybygge plane-

## Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 5, utkommer i slutet av oktober. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

**Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.**

Med stöd från



**HembygdVäst** stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.



Årsmöte i juni i Tranemo Hembygdsförening.  
Foto: © Elisabet Haarala

ras och några programpunkter ska vi kunna genomföra detta pandemiår, bl a en kyrkogårdsvandring. Parken ligger direkt vid Tranemosjön och kvällsljuset silades genom det skira lövverket. Vilken tillgång för oss att ha försommar, ljummen kväll, liljekonvaljedoft och fågelsång och matande starar som inramning till mötet. Det var annat än årsmöte i mars! Det var som hos Fröding ”skimmer i molnen och glitter i sjön. Det var ljus över stränder och näs”.

*Elisabet Haarala, sek  
Tranemo Hembygdsförening*

## Varnhemsbygden

Ett välmatat nummer har anlänt 2021. En stor del upptas av den otroliga historien om ryttaren Hans Månsson, född 1612, Hanaskede, och hans olovligt nedhuggna fruktträd i den forna klosterträdgården i Varnhem, hans dödsstraff i Valle häradsrätt 1641, drottning Chistinas benådning mot hans utvisning till kolonin Nya Sverige i Amerika fram till dagens digitala möte med hans ättling i rakt nedstigande led i åtta generationer – Mary Ann Royal, Maine, USA. Det är Kent Friman som återger historien.

Mary Ann Royal sökte efter släktingar i Sverige efter ett DNA-test. Hon hade funnit att hennes urfader i USA utvisats dit från Sverige.

Mer kan läsas på hembygdsföreningens hemsida [www.varnhemshistoria.se](http://www.varnhemshistoria.se).

PO Räf skriver om Röfvare på Billingen, Margareta Broberg Gustavsson om Varnhems bebyggelseutveckling, Ulla Karlsson om Allianskyrkan 40 år och därtill ingår en rad andra artiklar i boken.

En rad skolberättelser ingår även, som vi kan återkomma till en annan gång.

*Monika Moberg Kilefors*



# Julius sten i Sparlösa

Sparlösa-stenen brukar räknas som en av våra vackraste gåtor. Trots mängder av försök verkar ingen ha lyckats avslöja stenens budskap, delvis förstås beroende på att stenen är trasig och svårläst.

I ett tjockt häfte gör Roland Johansson i Lidköping dock ett försök med ett myller av detaljer och tolkningar.

Stenen skall vara rest till minnet av en Jul, en förkortning av Julius. Han skall ha varit kunglig och döpt av arianerna samtidigt som han fick namn efter en katolsk påve. Lite överraskande kanske, arianerna och katolikerna brukade ju inte samarbeta så ofta.

Historieforum Västra Götaland står för utgivningen av denna mycket ambitiösa skrift, som jag ärligt talat har lite svårt att ta till mig.

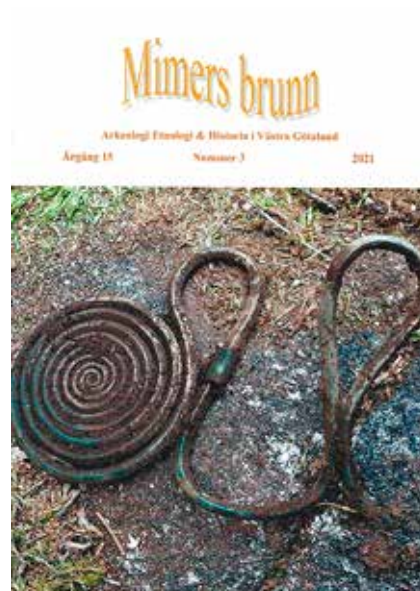
*Hans Menzing*



Anna Maria Claesson, Brandstorp, vid en av torppromenaderna, här vid Anders Nilssons, Grönestad, gravsten. Nilsson avliden 1845 tillsammans med hustru och son vid en våldsam händelse på Vättern. Foto: © Katarina Carlsson

## Rättelse! VBN 3 2021

Kvinnan på bilden ovan är Anna Maria Claesson och ingenting annat! Vi ber om ursäkt för skrivfelet i referatet från Brandstorp.



Mimers brunn berättar om barnauktion och bronsåldersfynd.

## Små barn på auktion och bronsåldersfynd

Skarastadgan som antogs i januari 1335 borde satt stopp för all försäljning av barn, men det är dessvärre inte så. Det är bara 103 år sedan barnauktioner förbjöds i Sverige. Och en av de sista som gick under klubban var då fyraåriga Ester i Borås.

Hennes unga mamma emigrerade i maj 1910 för att gifta sig. Men sin dotter ville hon inte ha med, utan hon såldes på auktion till den som krävde minst ersättning för att ta hand om barnet. Ester fick en mycket fattig uppväxt som piga, blev sexuellt utnyttjad och födde tre barn. Om det berättade aldrig mamman för sin man och sina barn i USA. Det kan man läsa i en mycket bra artikel av Agneta Tjäder i nummer 3 2021 av tidningen Mimers brunn.

I den tidningen skriver Anna-Lena Gerdin ingående och intressant om det fantastiska fyndet av bronsföremål vid Hjälmed söder om Alingsås. Bland det rika innehållet i tidningen kan också nämnas en artikel om en tidigare pandemi, tuberkulosen och om sanatoriet Stora Ekeberg utanför Skara.

Mimers brunn är på 52 sidor och ges ut i Vara av Christina Ström, som själv är en flitig skribent.

*Hans Menzing*



# Året 1983 slog Körsbärsblomman ut

”Underbart är kort”, sjöng Povel Ramel. Och det gäller även vackra Valle. En kort tid är bygden extra underbar insvept i vita körsbärsblommor. Och de kommer ständigt tillbaka.

Men så finns också hembygdstidningen Körsbärsblomman, utgiven av Eggby – Istrum – Öglunda Hembygdsförening. Den slog ut första gången 1983, och några i de fyras gäng som skapade tidningen är fortfarande aktiva. Dagens redaktion består av Ewert Jansson, Hanna Svensson, Bengt Björk, Hjärdis Lundberg, Ebon Lundgren, Morgan Johansson och Stig Karlsson. Tidningen kommer ut med tre – fyra nummer per år och har under denna tid hunnit förmedla mängder av kunskap och intressanta minnen från bygden. Denna gång hyllar radiorösten Claes Astin Valle härad – som ett paradiset. Och det är väl många som håller med.

Morgan Johansson skriver om sjöar och vattendrag samt ödekyrkor, medan Stig Karlsson i en rad bilder och korta texter beskriver jordbrukets utveckling i dessa trakter.

För att nämna lite av innehållet.

*Hans Menzing*



Foto: Privat.

## Årets Hembygdsförening i Sverige

Rytterne Hembygdsförening i Västmanland får utmärkelsen Årets Hembygdsförening. Förutom äran och den positiva uppmärksamheten delas 10 000 kr ut till vinnaren. Prisutdelningen var den 7 augusti i Rytterne. Gudhemsbygdens Hembygdsförening blev årets förening i vårt förbund. Vi presenterar föreningen i Gudhem i ett kommande nr.



I vävstolen, Grimstorp, Hudene 1903. Foto: Gustaf Ewald. Vänersborgs museum.



Södra Härene, kyrkoruin. 20/5 1929. Foto: Gustaf Ewald. Vänersborgs museum.



Södra Härene. Foto: Gustaf Ewald. Vänersborgs museum.

1946 gavs det första numret av Västgötabygden ut. Fotografen Gustaf Ewald (1884–1976) var dess förste redaktör.



Barnen förr hade tur om de kunde lyssna på Gösta Knutssons och Astrid Lindgrens berättelser från radion, som stod i kammaren.

Foto: @ Monika Moberg Kilefors

## Bertil, yxan och skolan

Elsa berättar om sin skoltid: ”Själv hade jag alltid bra lärare med ett undantag. Magistern i fjärde klass, som vi kan kalla Henry, var alldeles för snäll och kunde inte hålla ordning. Det var ett fasligt kutande och busande på eleverna dagarna i ända.

En dag kom Bertil med en yxa till skolan. En kamrat undrade vad han skulle ha den till.

– Ja' sa' slå ihjäl lärar'n, svarade Bertil.

Nu tror jag inte att han menade det. Kanske sa han det på skoj. Kanske skulle han hjälpa till att hugga ved till kaminen i skolan. Men det blev ett väldans rabalder. Bertils föräldrar hämtades till skolan.

Jag minns tydligt hur två mörkt klädda och molokna människor i femtioårsåldern satt på en träbänk i skolkorridoren med rektorn, i ljus kavaj och äppelknyckarbyxor, mellan sig. Paret fick förmodligen en lektion i uppföstran.

Men tänk, hur det var på den tiden. Det fanns inte ens en telefonapparat i varje hem. Barnen fick ofta dela rum, och hade de tur så fanns det en radioapparat så att de kunde höra på Frukostklubben, Gösta Knutsson, Pelle Svanslös och Astrid Lindgren. Mobiltelefoner var inte ens påtänkta. Det fanns med andra ord ingen direktledning till kvällspressen i storstäderna. Inte ens Lusadräpar'n (lokaltidningen) fick nys om detta scoop.

Bertil blev med tiden en stadgad man, anställd inom transportväsendet.

*Monika Moberg Kilefors*

# VÄSTGÖTA BYGDEN



## Redaktionskommitté

### Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.  
073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

**Jan-Olof Berglund**, Stora Rör, Nolgården 3,  
541 96 Väring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

**Bo Björklund**, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,  
tel 0730-23 11 50. E-post: bo.bjorklund@risveden.com

**Tage Brolin**, Bäckaskog, Främmestad,  
465 97 Nossebro, tel 0512-531 50, 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

**Sven-Åke Mökander**, Markgatan 39, 441 51 Alingsås,  
tel 070-672 31 56

E-post: svenake.mokander@gmail.com

**Ingrid Zackrisson**, Kullavägen 59, 519 95 Tostared.  
070-496 05 59. E-post: ingridzackrisson59@gmail.com

**Monika Moberg Kilefors**, ansvarig utgivare, redaktör  
tel 070-642 56 70, Norra Bergvägen 16B, 541 32 Skövde.

**E-post: redvastgotab@gmail.com**

eller monika.moberg@blackhornet.me

## Skribenter, knutna till redaktionen

**Hans Menzing**, Skara, tel 0511-126 43.

E-post: hans.menzing@telia.com

**Leif Brunnegård**, Asklanda, tel 0322-66 11 43.

E-post: leif.brunnegard@gmail.com

## Förbundsordförande: Lena Gustafsson,

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,  
tel 0705-32 64 24.

E-post: lena.sodraharene@gmail.com

## Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

### Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö, 0392-133 15,  
0702-67 59 75, benke.ferm@gmail.com.

### Förbundskassör: Tommy Kroon.

Timmermansgatan 19, 532 33 Skara, tel 070-591 24 55.  
E-post: tommy.kroon@kunskapstradet.se

## Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-

förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,  
tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.**



## Lite av det som finns på insidorna ...



**Toarp.** Peter Nordén svarade för en uppskattad sång- och musikunderhållning. Se referat på sidan 18. Foto: Privat.

**En levande hembygd  
öppen för alla**



**Lygnareds kolerakyrkogård.** Läs även artikeln av Erik Fristedt om koleran 1834 på sidan 15. Foto: © Gunnar Linde.



**Fornbyn i Skara 100 år.** Berättaren Per Gustavsson stod utanför Höjentorpsstugan och berättade mycket livfullt om västgötska folksagor såväl för de allra minsta som de vuxna besökarna. Se sidorna 6–9.

**Västgötabygden 75 år  
1946 – 2021  
Tillbakablickar under hela året**



Gravstenshällen från 1600-talet som finns på Trevattna kyrka. Se sidan 26. Foto: @ Mats Kjellén.